

ОДБРАНА
Специјални прилог 151

СТОГОДИШЊИЦА
ПОЈАВЕ ТЕНКОВА
У РАТУ

ОСВИТ СУВОЗЕМНИХ КРСТАРИЦА

Пише Милосав Ц. БОРБЕВИЋ

Тенкови су први пут употребљени 15. септембра 1916. године у битки на реци Соми у Француској. Ангажовани су као оклопна, наоружана борбена возила, која се крећу помоћу гусеница, што је дало предност офанзивним дејствима над позиционом одбраном. Од Соме, све до краја рата, тенкови су учествовали у свим биткама на Западном фронту. Они су знатно допринели победама сила Антанте, рађању нових начела напада и новог рода копнене војске – тенковских јединица.

Са избијањем Великог рата појавиле су се и нове врсте наоружања, међу којима су и тенкови. Разлог за то био је рововски карактер рата, који је почео децембра 1914. године, када су заустављена почетна офанзивна дејства. Тада су војске зараћених страна поселе утврђене положаје, који нису дозвољавали нападе пешадије без великих губитака од дуготрајног и разорног дејства артиљерије и ватре све бројнијих митраљеза (који су смртоносно косили пешадију, када би кренула у напад са прве линије ровова). Тражено је самоходно борбено оклопно средство – „сувоземна крстарица“ (Land Cruiser) или „разбијач митраљеза“ (Machine-gun Destroyer) – које ће моћи да кида жичане препреке, савлађује ровове и својом ватром уништава ватрена средства непријатеља, пре свих митраљеза, а да при томе буде отпорно на ватру аутоматског оружја. Био је то тенк.

Тенкови су први пут употребљени 15. септембра 1916. у битки на реци Соми у Француској, а затим у свим операцијама снага Антанте на Западном фронту до краја 1918. године. Употребу тенкова у Великом рату генерал аустро-гарске, касније и немачке војске Лудвиг фон Ајмансбергер

насловио је у својој књизи као „Тенковски рат“ (Der Kampfswagen Krieg).

О Великом рату

Први светски рат (до Другог светског рата Велики рат) трајао је од 28. јула 1914, када је Аустроугарска напала Србију, до 11. новембра 1918, када је Антанта потписала примирје са Немачком. Рат је настао као последица супротстављених империјалних интереса и амбиција за доминацијом у свету, у колонијама Француске, Велике Британије, Немачке, Италије, Јапана, царске Русије и Турске, нарочи-

то у Европи, са амбицијама за освајањем нових простора или проширењем доминације, војног и политичког утицаја над малим и економски неразвијеним државама и преотимање колонија. Осим Европе, захватио је Африку, Блиски исток, Атлантук, Пацифик и Индијски океан.

У рат је ушло девет земаља Антанте (у којој су Србија и Црна Гора од почетка рата, а САД од 1917) и Централних сила (Немачка, Аустроугарска и Италија, којима се придружила Бугарска). До краја рата на обе стране било је ангажовано 28 држава, укључујући земље Комонвелта и неке колоније, у почетку са више од 730 милиона становника, а на крају рата учествовала је милијарда и по људи.

Узроке Великог рата на европском континенту многи историчари, пре свега на Западу и код поражених земаља, видели су у нападу Аустроугарске на Србију, а као повод наводили атентат Гаврила Принципа, члана Младе Босне, на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда и његову супругу Софију у Сарајеву 28. јуна 1914. године. Та тврдња није издржала историјску анализу објективних историчара. Опште је познато да су почетку рата претходиле интервенције и сукоби оружаних снага колонијалних сила у Африци и Азији, преотимањем колонијалних посела од дотадашњих колонизатора. У самој Европи, у Немачкој и Аустроугарској, још од 1905. године, били су разрађени ратни планови о обрачуну између те две земље (рачунале су и на подршку Италије и Турске) са Француском, а затим и Русијом, као и ширењу територија Аустроугарске на југ Евро-

пе до Солуна. Немачка је рачунала на освајање Француске, а затим напад на Русију и помоћ Аустроугарској у агресији против народа на Балкану, а Турској у мањем обиму војним стручњацима и материјално, у њеном продору на простор Русије.

Свеобухватношћу простора зараћених земаља, рушилачким дејством артиљерије, до тада непознатим бројем жртава, као последицом убитачне ватре свих врста наоружања, те болестима војника и цивила, број жртава превазишао је сва теоретска предвиђања и доктринарне процене главнокомандујућих штабова. Од 70 милиона мобилисаних људи, погинуло је, умрло од рањавања, епидемија болести и глади око 20 милиона војника, а рањено приближно толико. Војни губици били су невероватно високи: Србија око 26%, Француска 16,6%, Немачка 15,4%, Русија 11,5%, Италија 1,83%, Велика Британија 1,5% и САД око 2% мобилисаних војника. Резултат рата био је распад четири царства, прекомпоновање географске карте неких држава и стварање нових држава у централној и југоисточној Европи.

Од почетка рата, који се убрзо претворио у позициони, рововски, са бројним утврђеним одбрамбеним рејонима, поред већ започете Мажино и Зигфридове утврђене сталне фортификације, до тада непознатим људским губицима у живој сили зараћених армија, јавила се потреба за већим ангажовањем борбене технике и нове врсте борбених средстава, како би се смањили губици живе силе, посебно у операцијама на копну, где је пешадија била основни носилац борбених дејстава (чинила је 25% војних ефектива, артиљерија око 15%, коњица око 5% и остали родови војске и службе око 5%). Инжињерија, јединице везе, техничке службе и друге специјалности биле су малобројне и недовољно технички развијене. Пешадијске дивизије

имале су 15.000–18.000 војника. Издаци држава за војне потребе били су пред почетак рата повећани у Француској за 10%, у Великој Британији за 13%, Русији за 39%, а у Немачкој за 73%, што говори да су се све оне спремале за рат и да је само било питање времена ко ће први да притисне окидач.

Основно наоружање пешадије била је пушка (калибра 6,5 и 8 mm), а затим мањи број тешких митраљеза на постољима (24–28 на пешадијску дивизију, 4–8 на пук). На почетку рата пристижу пушкомитраљези и лаки митраљези, убитачни за пешадију у нападу, те већи број лаких минобацача. Артиљерија је била претежно лака, калибра 37–77 mm са ограниченим дометом 6–8 km, распоређена у дивизије (по 36–72 оруђа) и корпусе. Тешка, тврђавско-опасна артиљерија улазила је у састав армијских артиљеријских група. Она је обухватала 5% у руској армији, 15% у француској и до 25% у немачкој армији од укупног броја артиљеријских оруђа. Коњица је улазила у састав дивизија и корпуса или је образовала коњичке дивизије, као посебне оперативне саставе. Оклопни аутомобили, претече тенкова, коришћени су у мањим саставима (као извиђачке јединице), као средства за упаде у слободан простор и нападе на позадинске установе и командна места.

Команданти су тражили оруђа повећане ватрене моћи и домета, масовније увођење у наоружање митраљеза са великом густином аутоматске ватре, употребу авијације наоружане митраљезима и бомбама, и, на крају, тенкове, као сасвим нову врсту покретног борбених средстава, једино способне да елиминису противничке митраљезе, тада најопасније средство против пешадије у нападу. Тенкови ће оставити дубок траг на извођење нападних копнених бојева, више на тактичком, а мање на оперативном нивоу.

Тражено је борбено средство које ће бити отпорно на дејство пушака и митраљеза, а које ће својим нападом и ватром уништавати митраљеска гнезда непријатеља, неутралисати лаку артиљерију на првим борбеним линијама, отврати пролазе кроз жичане препреке, савлађивати ровове сопственим ходом, и тиме потпомоћи пешадији да приђе ближе противнику, када је он заклоњен због ватре тенкова. На тај начин смањује се опасност од великих губитака за нападне поретке сопствене пешадије. Класична доктрина о масовним нападима пешадије, после дуготрајних и вишедневних артиљеријских ватрених припрема напада, дејством по дубини распореда противника на утврђене рејоне одбране, попримала је нови облик офанзивних дејстава у којима су предводници напада били тенкови, који су се појавили пред избијање Великог рата као нова врста наоружања.

Британске копнене оклопљаче

Праисторија настанка тенкова је дуга и датира уназад 4.500 година, када су Кинези употребљавали бојна кола. У старом веку вавилонски владар Набукодоносор користио је покретне опсадне куле за опсаду Јерусалима. Александар Македонски се у Индији сукобио са војском Пора, који су користили слонове да би паралисали његову војску. У пунским ратовима Картагињани су против римске војске, такође, имали слонове, да би у Другом пунском рату Римљани пропустили слонове, а затим

коњичком противофанзивом поразили Картагињане. Позната је и оклопљена коњица у средњем веку. Међутим, тек је индустријска револуција, са појавом парних котлова и потом мотора са унутрашњим сагоревањем, подстакла војне команданте да започну израду оклопних митраљеских кола, касније названих оклопним аутомобилима, који су коришћени 1902. године у Бурском рату и 1913. године у италијанско-турском рату у Либији.

Француски артиљеријски капетан Левавасер (Levasseur) први је, децембра 1903. године, објавио скицу возила сличног каснијим тенковима. Артиљеријски технички комитет одбацио је ту замисао. До сличних идеја дошао је Х. Џ. Велс (H. G. Wells) са „копненом оклопљачом“ (Land Ironclads) или „сувоземном крстарицом“ (Land Crusier), наоружаном топом и митраљезима.

Током 1911. године инжењер Ланселот де Моле (Lancelot de Molea) упутио је Војном комитету Велике Британије предлог о развоју „оклопног гусеничног возила“. Министарство рата одбило је тај предлог. Де Моле је у рату рањен, а после рата новачно награђен и одликован за идеју која није прихваћена, а реализовали су је други актери.

Настанак тенка најчешће се везује за име енглеског инжењеријског пуковника Свинтона (Swinton). Он је 20. октобра 1914. предложио да се искористи амерички гусенични трактор „холт“ (Holt tractor), или сличан „ктерпилер“ (Caterpillar system), као основа за развој оклопног возила, наоружаног митраљезима, које би могло да се супротстави немачким све бројнијим митраљезима, да успешно савлађује ровове, а да притом не буде осетљиво на митраљеску ватру. Назвао га је „ктерпилер – разбијач митраљеза“ (Caterpillar – machinegun destroyers). Подстицај Свинтоновој идеји било је и успешно дејство оклопних аутомобила у Белији – одбрана пристаништа за дотур материјала Британским експедиционим снагама у Француској – BEF (British Expeditionary Force).

Старомодни војни званичници Велике Британије били су веома резервисани према пуковниковим смелим пројектима „самоходних оклопних бункера“. А када је Свинтон упутио меморандум Винстону Черчилу, првом лорду Адмиралитета, он је са одушевљењем прихватио ту идеју. Черчил је потом захтев упутио премијеру Асквиту (Asquith) и идеја је напослетку прихваћена. Почео је рад на пројекту. Основан је Комитет за тенкове у саставу Адмиралитета (The Admiralty Landship Committee), али је будуће возило, због тајности, у интерној комуникацији било различито именовано: „копнени брод“ (Landship), „копнена крстарица“, „ктерпилер – разбијач митраљеза“. Током експерименталног развоја првога модела именован је и као „мали Вили“ (Little Willie), а после „велики Вили“ (Big Willie), према главном инжењеру у компанији за производњу. Код усвајања другачијег модела ромбоидног облика назван је „мајка“ (Mother), а на крају, у серијској производњи, добио је назив „тенк“ (Tank – цистерна), модел „марк 1“ (Mark I Tank).

Испитивање модела будућег тенка, „малог Вилија“ (маса око 8 t), на проходност преко ровова и препрека на специјалном полигону, у фебруару 1915, било је прекинуто јер није испуњавао све ТТ захтеве, али су високи званични-

ци и даље били заинтересовани за то оруђе. После тога израђен је модел „велики Вили“ (Big Willie), масе око 18 тона. Неочекивано, за сва питања око добро наоружаних и заштићених оклопљених гусеничних трактора заинтересовала се Управа за поморску авијацију Адмиралитета.

Пројекти Хетерингтона и Свитер-Диплока разматрани су у првој половини 1915. године на Истраживачком одељењу при Адмиралитету, формирањем Комитета сувоzemних бродова (Landships Committee), а на инсистирање В. Черчила. Черчил је лично финансирао израду две групе оклопних возила – точкашке и гусеничне варијанте (2x12 возила) ради експериментисања око тога која је оптимална верзија.

Нови функционални модел тенка – „мајка“ (ромбоидног облика, масе око 28 t, далеко боље проходности и могућности да прелази ровове ширине око 3 m), фебруара 1916. године, задовољио је очекивања присутних представнике Владе, Управе за производњу и опремање Министарства одбране, Адмиралитета и Генералштаба. На приказу, тадашњи министар одбране лорд Г. Г. Киченер изразио је своју скепсу речима: „Ова симпатична и скупоцена играчка неће помоћи да се добије рат“ (према наводима војног историчара, пуковника Џ. Фулера). Али, уз наклоност краља и изричит став Черчила да је то будућност за нападне операције у Француској и победу Рајха, прихваћен је предлог да се одмах приступи производњи тенкова.

Када је развијено опитно возило по новом пројекту, ромбоидног облика, названо „мајка“ (Mother) – зачетник тенкова – оно је у финалној производњи добило званичну ознаку Tank Mark I или само „марк-1“ (масе око 28 t). У литератури се категорише и као „тешки тенк марк-1“. Негде се означава и као „краљевска стонога“ (Kings centipede).

Идеја Вилијама Фостера (William Foster) да се возило назове „Tank“ – тенк (цистерна), ради тајности, прихваћена је и у Империјалном комитету одбране, па ће такав назив трајно остати у примени до наших дана.

Пуковник Свинтон апеловао је да се произведе што већи број тенкова и да се тек тада масовно употребе у нападу на немачке положаје на Западном фронту, али та идеја није прихваћена све до 1916. године. Тако је први модел „марк-1“ произведен у серији од 150 примерака, иако је капацитет индустрије В. Британије био много већи.

Прошлог шенка „марк-1“ на испитивању

Приоритет је дат артиљеријској муницији, транспортним средствима, авионима, бродовима и другој опреми и борбеној техници. Касније ће генерал Ајмансбергер израчунати да су средства дата за четири милиона граната 1916. утрошена на производњу тенкова, према важећем ценовнику у Енглеској, могло се произвести 4.000 тенкова, па би ток рата на Западном фронту доживео победоносно финале до краја те године.

РАЗЛИЧИТИ НАЗИВИ

Будуће возило је због тајности, да намере не би открили Немци, било у интерној комуникацији различито именовано: „копнени брод“ (Landship), „копнена крстарица“, „катерпилер – разбијач митраљеза“. Током експерименталног развоја првога модела именован је и као „мали Вили“ (Little Willie), а после „велики Вили“ (Big Willie), према главном инжењеру у компанији за производњу. Код усвајања другачијег модела ромбоидног облика, назван је „мајка“ (Mother), а на крају, у серијској производњи, добио је назив Tank („тенк“ – цистерна), модел „марк 1“ (Mark I Tank).

„Мали Вили“ 1915. године

Француска борна кола

У Француској, 1914. године, инжењер М. Фрот представио је своју замисао за „сувоземну оклопњачу“. Али тај модел није био наоружан и није могао да дејствује као борбено возило, већ је требало да служи за отварање пролаза у жичаним препрекама. Међутим, настанак тенка у Француској, у ствари, везан је за име пуковника Естјена (Baptiste Eugène Estienne), који је дошао на идеју да конструише борбено возило са оклопом и наоружањем, које би могло да решава питања пробоја противничке одбране. Тај модел возила назвао је „сувоземна крстарица“ (Cuirase Terrestre).

Естјен је осмислио да се и трактор искористи за конструисање оклопног транспортера, који би са већом посадом пратио тенкове и учествовао у заједничким борбама. Иницијативу је подржао и маршал Жофр (Joseph Joffre). Како није могао да се договори са фирмом „Рено“ (Renault), која је била заузета другом производњом за војску, предлог је прихватио концерн „Шнајдер-Крезо“ (Schneider-Creusot). Због тајности Французи су тенк означили као „артиљеријски трактор“ (Tracteur d'artillerie), а тенковске јединице као „јуришну артиљерију“ (Artillerie d'assaut), или артиљерију посебне намене (Artillerie special destination). Коначно је усвојен назив „борна кола“ (Char de combat), што ће бити прихваћено и у Војсци Краљевине Југославије двадесетих година.

Пуковник Естјен и инжењер Бриле (Eugène Brillie) из предузећа „Шнајдер-Крезо“ (Schneider-Creusot) понудили су решење оклопљеног гусеничног трактора „холт“, наоружаног топом 75 mm и митраљезима. Британци нису при-

хватили Естјенову понуду за рад на заједничким пројектима. Но, то није омело Французе да током Великог рата произведу око 4.800 тенкова, а Британци 2.818.

Пуковник Естјен (касније генерал) истицао је потребу хитног развоја и производње тенкова у већем броју и припрему заједничке нападне операције за пролеће 1917. године. И генерал Петен (касније маршал) сагласио се са његовим предлогом, али Енглези су били нестрпљиви да виде прве резултате употребе тенкова у борби и провере њихове тактичке вредности. Зато су, не чекајући Французе, одлучили да ангажују тенкове септембра 1916. у операцији на реци Соме.

Без сумње да је развој тенкова и опремање јединица, од почетних малобројних до бригада и тенковског корпуса, омогућио да нападна дејства буду покретљивија, а наношења губитка противнику сврсисходнија од до тада прихваћених начела – да сваком нападу треба да претходи дуготрајна, вишечасовна, или чак и вишедневна, разорна артиљеријска ватра по дубини одбрамбених положаја и артиљерији браниоца, за шта су ангажоване хиљаде артиљеријских оруђа и милиони граната, без већих очекиваних ефеката у наношењу губитака живој сили браниоца, која се за то време скривала у дубоким рововима и склоништима.

У овом тексту бавићемо се укратко операцијама на западноевропском ратишту, у којима су тенкови први пут ступили на ратну сцену и остварили знатан допринос савезничким снагама до коначне победе и потписаног примирја 11. новембра 1918. године. О тактичко-техничким карактеристикама тенкова у Првом светском рату изнећемо само основне особине како би се боље разумеле могућно-

Тенк „марк-1“ – „мушки“ на Соме,
25. септембра 1916. године

сти, недостаци тога новог оружја и тешкоће посада у вођењу тенкова у борбама. (Више о техничким карактеристикама било је речи у „Одбрани – Специјални прилог 36 – „Наоружање у Првом светском рату“, 1. септембар 2008).

Први француски тенк „шнајдер СА-1“ (Schneider СА-1) – јуришна кола модел 1 (Char d'assaut, modèle 1) – имао је масу 13,6 тона и два митраљеза 7,92 милиметра. Министарство одбране наручило је око 400 возила (испорука је почела 5. септембра 1916). Први пут су употребљени у бици код Бери о Бака (Berry-au-Bac), у офанзиви Нивел (Nivell), 16. априла 1917, распоређени по групама (од 1. до 20. групе – Artillerie Spéciale 1-20).

Убрзо је почело да се ради на развоју новог „сен шамон“ (Saint Chamond), тежег тенка, (22 или 24 t), наоружаног брзометним топом 75 mm, са посадом од девет људи. Први прототип израђен је септембра 1916. године.

Почетком 1918. године у Француској ступа на сцену лаки тенк „рено ФТ-17“ (Renault FT-17), првобитно назван „аутомитраљез гусенични“ (Automitrailleuse à chenilles modèle 1917). То је први тенк са окретном куполом, рађен у две варијанте: топовска, са топом 37 mm, и митраљеска, са митраљезом 8 милиметара. До краја рата произведено је 3.530 тенкова, од којих је 3.177 испоручено француској војсци. Амбиције су биле да се до краја 1919. године произведе 12.260 тенкова (од тога у САД по лиценци 4.440).

Битка на реци Соме

Прва нападна операција савезника у заобаљу реке Соме, на фронту Флер – Курселет (Flers – Courcellette), у североисточној Француској, била је једна од највећих операција савезничких армија на Западном фронту у Првом светском рату. Удар 3. и 4. британске армије и 6. француске армије, са укупно деветнаест и по дивизија на немачких десет, требало је да одбаци немачке снаге иза главног појаса одбране и одврати њихов притисак у бици код Вердена, где су Немци настојали свим силама да савладају француске снаге и крену ка Паризу.

Цела операција на Соме трајала је од 1. јула до 18. новембра 1916. године. На крају операције била је ангажована 51 савезничка и око 50 немачких дивизија. Била је то права „кланица и гробница“ за стотине хиљада војника. На обе стране, до пред крај новембра, губици су премашили милион људи, од тога око 623.000 савезничких (више од 146.000 убијених и несталих) и око 465.000 немачких (више од 164.000 мртвих и несталих). Само првог дана операције, 1. јула, губици Британских експедиционих снага били су највећи једнодневни губици икада претрпљени у било ком рату – 57.470 војника и официра, од којих 19.240 убијених и умрлих од рањавања.

У таквој погибелној операцији за обе стране британски командант фелдмаршал Даглас Хеиг (Douglas Haig), после првог ангажовања тенкова на Соме, захтевао је да му се што пре испоручи око 1.000 комада тог оруђа. Наиме, на приказу фебруара 1916. у Енглеској сазнао је које су њихове могућности, а увидео је и значај малог броја тенкова који су уведени у борбу 15. септембра. Али, тај захтев био је нереалан, јер су Британци до краја године произвели са-

мо 150 тенкова „марк-1“. То није било ни приближно довољно за формирање једног или два батаљона, слободна да се ангажују у борби, због механичких кварова и бројних отказа у експлоатацији, као ни за веће резерве тенкова за замену оштећених или уништених на бојним пољима, а посебно за обуку нових војника (добровољци и територијалци, јер регрутни систем није постојао).

Посаде нису биле припремљене за управљање тенком и наоружањем. Биле су невичне и у коришћењу топографских карата, бусола, сигнализације и везе са пешадијом. На крају, није постојала ни изграђена тактика напада тенкова. Због тога је већи број тенкова требало задржати на обуци у Британији или у Француској, далеко иза фронта. Њиховој прераној употреби супротставио се и пуковник Свинтон, тада у штабу маршала Фердинанда Жофра, врховног команданта савезничких снага на Западном фронту. Он се залагао за потпунију обуку посада, припрему и обуку тактичких поступака и производњу далеко већег броја тенкова, да би се употребљивали масовно и допринели решавајућем исходу планиране нападне операције.

Став новоформираног британског тешког одељења Митраљеског корпуса (од јесени Тенковски корпус), који је објединио обуку и опремање тенковским саставима у процесу формирања, био је такође да је потребно прибавити више тенкова и ангажовати их у борбама, не пре пролећа 1917. године. Не обазирјући се на такве ставове, генерал Даглас Хеиг инсистирао је да се са општом офанзивом почне што пре и да је потребно допремити првих 50 тенкова у Француску. Транспорт тенкова у Француску био је означен као транспорт металних цистерни за воду, ради прикривања од немачке обавештајне службе. Од тада појам „тенк“ (цистерна) поприма и службени назив у Великој Британији.

Када су 13. августа доведене две тенковске чете (батаљон без једне чете А), са 49 тенкова „марк-1“, у састав БЕФ, у рејон Ивранш у Француску, посаде су биле заморене и пре него што су кренуле у борбу. Тај малобројни састав тенкова одмаршовао је на зборно место близу Бреја и придодат је 4. британској армији. Тамо су посаде додатно трениране, а оруђа су допуњена горивом, муницијом и индивидуалном опремом. Тенкови су распоређени у корпусе и Резервну армију: 17 тенкова чете С – у XIV корпус, 17 тенкова чете D у XV корпус, осам из чете D у III корпус и седам тенкова чете С – у Резервну армију (латиничке ознаке С, D, А).

Тенкови су први пут употребљени у рату 15. септембра 1916, у заобаљу реке Соме, југозападно од града Бапом (Bapaume), између села Флер и Курселет (Flers–Courcellette), у североисточној Француској, за време опште офанзиве савезничких снага, која је почела још 1. јула. У једној од најтежих битака Првог светског рата, са великим губицима (после тешких рововских бојева у операцији на Марни 1914. године), у коју су британске 3. и 4. армија и француска 6. армија, кренуле у офанзиву на фронту ширине око 70 km (између Араса и Алберта) и оствариле пробоје немачке одбране дубине од 2 до 3 km, први пут ангажовани су тенкови, као предводници на главним правцима напада. Циљ напада 4. британске армије против немачке 1. армије био је да се обухвате шума Морвал ле Беф, Гведекур и Флер.

Земљиште које одваја реке Сому и Анкре мрежом канала благо се пење према гребену и представља природни положај за организацију одбране, која је могла да се разбије само масовном артиљеријском ватром, јер су немачке снаге извеле обимне фортификацијске радове. Када су петнаестог септембра тенкови кренули у напад, земљиште на том простору се просушило, тако да су тенкови „марк-1“ ипак могли, уз веће напоре, да се крећу ван путева. Како је на левом крилу британског фронта дошло до застоја у нападу, због противнапада немачких снага, који није могао да се отклони без великих губитка, нападни фронт операције скраћен је на око 40 километара. Тада команда БЕФ одлучује да се што пре у борбу уведу нова борбена средства, „покретне тврђаве“ – тенкови, да се изврши пробој првог појаса немачке одбране, а затим уведе коњица и продуби тактички у оперативни пробој.

На маршу од очекујућег рејона ка полазном положају (око 10 km иза предњег краја одбране), командири нису детаљно извиђали маршевски правац. Заостало је 17 тенкова, услед механичких кварова, заглављивања по изрованим путевима и безбројним левковима граната ван путева (налик месечевој површини). Од 49 тенкова, преостала 32 спремна за дејство требало је да крену у напад по групама од два до три тенка „марк-1“ „мушки“ (наоружан топовима и митраљезима), у пратњи два „женска“ „марк-1“ (наоружана само митраљезима), да својом ватром неутралишу митраљеска гнезда противника на грудобранима првога рова и лаке артиљеријске батерије привучене на предњи крај одбране. „Женски“ тенкови „марк-1“ требало је да отворе ватру про-

тив живе силе противника када се појави на грудобрану рова, на пет минута пре него сопствена пешадија крене у напад, како би тенкови привукли пешадијску митраљеску ватру непријатеља на себе и омогућили безбеднији покрет сопствене пешадије до првих ровова непријатеља.

У оперативној заповести 11. септембра, Команда БЕФ наредила је Команди 4. армије и команданту генералу Хенрију Ревилсону (Henry Rewillson) да јединице буду спремне за напад 14. септембра. Фронт напада армије, са одсеком за пробој одбране, одређен је кроз удолину Мартинпуи, да заузму места Морвал, Гидекур и Флер. Истовремено, резерва 4. армије требало је да буде спремна за увођење у борбу преко крила 3. корпуса, а десно крило 14. корпуса да садејствује француским снагама 6. армије (командант генерал Ф. Фош – Ferdinand Foch), јужно од Соме. Тога дана тенковска чета „А“ стигла је у рејон Ивренш. Чета „С“ распоредила се у Брикетери код шуме Тронс, а чета „Д“ размештена је у рејон Грин Дамп.

Прва тенковска битка – „марк 1“ у акцији

У 5.30 часова, 15. септембра 1916, уведена су у борбу 32 тенка „марк-1“, први пут у историји новог оружја, основног средства за настанак новог рода војске. Општем нападу претходио је напад тенкова, прво једног „мушког“ „марк-1 Д1“ (ознака јединице и тенка) и две чете пешадије, који су после краће борбе очистили немачки положај између насеља Гилвил и Делвилске шуме. За тај зада-

„Марк-1“ заглављен у блашћу

Тенк „марк-1“ „мушки“ на фронту Флер – Курселей у бици на Соми 15. септембра 1916. године

так био је одређен полувод од три тенка, али један је упао у дубоки ров, а други се зауставио услед механичког квара.

Истог дана у 6 сати, испред енглеских дивизија кренуло је у напад девет тенкова, а девет је дејствовало одвојено. Девет тенкова заостало је због великих препрека на рововима и разрованом земљишту, а код пет су отказали мотори. На одсецима напада III и XIV корпуса и армијске резерве тенкови нису имали успеха. На одсеку XV корпуса, од 17 тенкова, 12 је стигло до немачких ровова, 11 је прешло преко њих, а девет тенкова заузело је шуму Флер. Прво је ушао у шуму један „мушки“ тенк „марк-1“ (D 17), што је приметио и један енглески пилот, пратећи напад британских снага. Један тенк застао је изнад рова и ватром очистио ров. Иза тенкова кренула је пешадија и заузела насеље Гведекур. Али, на улазу у село немачки топ 77 mm уништио је тенк (запалио се).

На крају првог дана борбе избачено је из строја 10 тенкова, по разним основама, а седам је имало мање кварове. Немци су се на прву појаву тенкова дали у бекство узвикујући: „Чудовишта!“ Изненадна појава новог оружја, у току петочасовне борбе, са мањим губицима британске пешадије, помогла је да се освоје немачки положаји ширине око 8 km и дубине до 2 km (на неким одсецима до 5 km), али пробој главног одбрамбеног појаса није остварен. Но, и поред тога, успех је био већи од безуспешних напада 45 дана пре тога. Освојен је простор ширине и дубине око

пет километара за пет сати борбе. Тенкови су очигледно пружили моралну подршку сопственој пешадији, а на другој страни испојили су психолошки притисак на немачке јединице, као ново и непознато борбено средство, против којег није лако остварити победу.

У британским јединицама изостајала је непосредна подршка тенковима, јер пешадија није стигла да се обучи за нове тактичке поступке. Тенкови су морали да се повуку. Због неувежбаности пешадије у садејству са тенковима, ограничених услова осматрања и непостојања радио-везе, дешавало се да поједини тенкови отворе ватру по својој пешадији или да сами трпе ватру од сопствене артиљерије.

Тактика напада тенкова била је предвиђена следећим поступцима: једновремено крећу у напад, на пет минута пре пешадије, по три тенка на одређеном правцу, одмах када се ватрени вал артиљерије пренесе на следеће положаје браниоца. Напред се креће „мушки“ тенк марк-1“, који својом митраљеском и топовском ватром неутралише отпорне тачке и митраљеска гнезда на првом рову, газичане препреке, прелази ров, а за њим наступају, лево и десно, два „женска“ тенка „марк-1“ и неутралишу митраљесце и стрелце, који би се појавили на грудобрану рова. Затим и они користе исти пролаз који је направио први тенк. За њима наступа пешадија и својом ватром, из непосредне близине, довршава са остатком непријатељеве пешадије у рововима. Тенкови наступају даље и неутралишу иструрене батерије пољске артиљерије (лаке).

„Марк-1“ са пешадијом у заклону

У Команди 4. армије било је и опонената таквој тактичкој замисли. Сумњали су да такав напад не би дозволила немачка одбрана својом ватром. Ипак, командант 4. армије одлучио је да се напад изводи по претходној замисли. На крају, одлучено је да тенкови крену у напад испред пешадије пет минута раније, чим се ватрени вал артиљерије преноси на дубље немачке положаје.

Тенкови су у нападу елиминисали бројне отпорне тачке митраљеза и лаких оруђа на предњем крају одбране и омогућили пешадији да са мање губитака пристигне тенкове до првога рова, а затим да ватром из непосредне близине туче снаге немачке пешадије које се нису извукле после појаве тенкова, којима нису имале чиме да се супротставе. Али и тако мали успех и допринос тенкова није имао већег утицаја да се тактички пробој претвори у оперативни. Више тенкова онеспособљено је ватром немачких лаких топова привучених на предње положаје. Напад је накратко обустављен. Томе су допринеле несташице бензина и муниције и бројни кварови. Акциони радијус тенка „марк-1“ био је 38 km, што при брзини на путу од 6 km/h омогућује непрекидно кретање четири и по часа.

Али, тенкови су се у нападу кретали брзином око 3 km/h, напрезали су се мотори при савлађивању разних препрека, блата, безбројних левкова артиљеријске ватре и расквашеног земљишта на нижим деловима фронта. Заглављивање тенкова на тешко проходном терену (специфични притисак на тло 1,2 kg/cm на квадрат) такође је доприносило већој по-

трошњи бензина. Тенкови су носили по једну велику греду намењену за самоизвлачење, али то је био физички напоран рад, и када је тенк био у домету непријатељске ватре готово неизводљив поступак. Због света тога аутономија кретања тенкова била је мања од очекиване, а дотур горива често неизводљив на непроходном земљишту, неадекватним возилима-цистернама и због дејства артиљерије браниоца.

Офанзива на Соми настављена је 25. септембра нападима на Гведекур и Ле Сар, када су тенкови поново ушли у борбу. Од 13 тенкова, девет се одмах заглавило у шанчевима, два су помогла 11. пешадијској бригади да овлада Тиепвилом, где су застали. Око 20 тенкова учествовало је у саставу 4. армије и Резервне армије. Заузето је више немачких отпорних тачака и мањих насеља (Моровал, Лезбет, Гведекур, Ле Сар, Тупвал и Бомон Хамел), с дубином продора у немачку одбрану само два-три километра. Један „женски“ тенк „марк-1“ успешно је дејствовао југозападно од Гведекура, уз подршку две пешадијске чете са минобацачима и једног нисколетећег авиона, што је охрабрило војнике. У нападу од Флера ка Гведекуру тај тенк допринео је да се за само један сат освоје траншеје дужине око 1,3 km и принуди на предају око 370 немачких војника и осам официра.

Последња акција тенкова у 1916. години била је 13. и 14. новембра у борбама код реке Анкр (Ancres). Јака киша претворила је земљиште у готово непроходан мочварни и блатњави терен. За напад су извршене припреме технике, извиђан је правац кретања од очекујућег рејона до линије

развоја за напад. Због кише и тешких земљишних услова за кретање тенкова, одустало се од првобитне замисли да се ангажује 20 тенкова већ је прихваћено скромније решење – три тенка придодата су 39. дивизији. Нису могли да дејствују јер су се сви заглавили у непроходном блату. Северно од реке Анкр два тенка упућена су напред ка Бапом Амел (Beaumont Hamel), али су се и они заглавили у рововима.

Следећег јутра покренути су напред да рашчисте ситуацију на јакој отпорној тачки јужно од непознатог села. Један тенк погођен је дејством немачког топа, а два су застала и пружала отпор немачком нападу, као две снажне отпорне тачке. Тенкови су користили своје топове 57 mm за отварање ватре по немачком положају. Убрзо се предао 400 немачких војника и официра. А то су постигла само два официра и 14 војника, британских тенкиста. За такав успех, без тенкова, вероватно би требало да се ангажује пешадијски пук. Са том борбом престало је ангажовање тенкова до пролећа 1917. године, јер би ризик од непогодних зимских услова за та оруђа, која су технички била недограђена, био већи од очекиване добити.

Немачка Врховна команда поставила је захтев да се изради прототип тенка и расписала награду од 500 марака ономе ко заплени први британски тенк. Хитно је формирано 50 батерија за блиску борбу са тенковима. Митраљези су такође употребљавани против тенкова, али због непробојности оклопа примарно су гађали отворе и прорезе за осматрање и истакнуте чланове посаде изнад тенкова, који су осматрали бојиште, пратили кретање борбеног поретка пешадије и сигналима успостављали везу са њом. Највише су страдали возачи тенкова, које су немачки војници гађали кроз отворе за осматрање из тенка. Повреде очију возача више су настајале од обичних пушчано-митраљеских зрна, која су при удару у оклоп разбијана у ситне комаде, што је повећавало опасност за очи возача тенкова. Због тога је касније уведен специјални заштитни шлем, нека врста панцирне навлаке за главу, заједно са обичним шлемом и маском – Splatter Mask или Tank Helmet Crew.

Немцима од 1917. године за противтенковску борбу пристижу и ПТ пушке 13,2 mm „маузер“ и митраљези „туф“ (Mauser 13,2 mm, TuF – Tank und Flieger), пробојности челика 20 mm/100 m или 15 mm/500 метара. Гранате лаких топова биле су снабдеване панцирним врхом. За минобацаче су прављени лафети, да могу да гађају непосредно, инжињерија је хитно обучавана за постављање ПТ препрека, као и војници са свежњевима ручних бомби за напад на тенкове. Додатна обука извођена је у дубини одбране на „оперативном простору међупојаса.

ТАКТИКА НАПАДА ТЕНКОВА

Тактика напада тенкова била је предвиђена следећим поступцима: једновремено крећу у напад, на пет минута пре пешадије, по три тенка на одређеном правцу, одмах када се ватрени вал артиљерије пренесе на следеће положаје браниоца. Напред се креће „мушки“ тенк „марк-1“, који својом митраљеском и топовском ватром неутралише отпорне тачке и митраљеска гнезда на првом рову, гази жичане препреке, прелази ров, а за њим наступају, лево и десно, два „женска“ тенка „марк-1“ и неутралишу митраљесце и стрелце, који би се појавили на грудобрану рова. Затим и они користе исти пролаз који је направио први тенк. За њима наступа пешадија и својом ватром, из непосредне близине, довршава са остатком непријатељеве пешадије у рововима. Тенкови наступају даље и неутралишу истурене батерије пољске артиљерије (лаке).

Тенк Mk-1 „мушки“ са рејом, оштећен, новембар 1916. године

СПЕЦИЈАЛНИ ЗАШТИТНИ ШЛЕМ

Највише су страдали возачи тенкова, које су немачки војници гађали кроз отворе за осматрање из тенка. Повреде очију возача више су настајале од обичних пушчано-митраљеских зрна, која су при удару у оклоп разбијана у ситне комаде, што је повећавало опасност за очи возача тенкова. Због тога је касније уведен специјални заштитни шлем, нека врста панцирне навлаке за главу, заједно са обичним шлемом и маском – Splatter Mask или Tank Helmet Crew.

Рађање новог рода

Ако се после сто година реално цени допринос тенкова у операцијама БЕФ на Западном фронту у јесен 1916. године, може се рећи да је био скроман. У неким случајевима значајан, али не у ширем смислу за операцију. Тенкови су имали мање успеха од могућности, иако су били технички недовољно поуздани, јер су коришћени у малим групама или појединачно, на терену који је превазилазио могућности кретања ван путева. Осим тога, пешадија је била неприпремљена за садејство, артиљерија је имала тешкоће да прати тенкове на таквом земљишту, а нису постојала ни одговарајућа специјална возила за извлачење тенкова и других чинилаца, укључујући и проблематичну везу између тенкова и команди јединица којима су придавани.

Међутим, уопштени закључак водио би ка уверењу да су тенкови, и тако малобројни и технички неусавршени, били охрабрујуће борбено средство за сопствену пешадију, а врло опасан противник за непријатељску пешадију и ватрене тачке на положајима одбране са ефикасним дејством. Сем тога, губици сопствене пешадије били су далеко мањи него у претходним борбама прве две ратне године, када су напади извођени без тенкова (када је прелазак жичаних препрека за пешадију био неизводљив задатак). Приближавање пешадије нападача предњем крају одбране непријатеља било је подложно убитачној ватри немачких митраљеза, јер се због дуготрајне ватрене припреме

напада, некада и вишедневне, по њеном престанку очекивао напад пешадије, а то је био сигнал за браниоца да је дочека најжешћом ватром из свих расположивих оружја.

У сваком случају, 1916. означила је, са становишта пионирских борби тенкова, рађање новог рода копнене војске, који ће доћи до изражаја 1917. и 1918. године. Борбена употреба тенкова у Великом рату инспирисаће војне команданте у наредном светском рату да рачунају на та средства као неизбежне чиниоце маневарске снаге КоВ. Тада ће тенкови, изненадним и масовним нападима тенковских формација, показати своју борбену вредност и ефекте дејства, маневра, удара и дубоких продора. Они ће доћи до пуног изражаја у многим операцијама Другог светског рата, али и каснијих регионалних и локалних сукоба током 20. и почетком 21. века.

Непосредан утицај искуства из прве борбене употребе тенкова 1916. показао се наредне две године у операцијама извођеним 1917. и 1918, када је масовност ангажованих тенкова умногостручена, а ефекти били утицајнији на извођење операција, у одређеној мери и на исход рата на Западном фронту.

Прва појава тенкова на бојном пољу, на реци Соме, 15. септембра 1916, изазивала је код многих немачких војника панику и страх, доживљавајући их као „метална чудовишта“, док се нису сабрали, предвођени својим храбрим командирима. Ускоро су почели да се сналазе и започињу неравноправну борбу, супротстављајући се тим „чудовиштима“ оружјем којим су располагали: митраљеском ватром, тешким митраљезима калибра 13 mm, лаким топовима на предњем крају одбране, свежњевима ручних бомби (најхрабрији војници) и другим начинима који би им пали на памет, јер обуку за противтенковску борбу нису имали до тада.

У овом кратком осврту на прву тенковску битку може се рећи да је, и поред претходног кратког двогодишњег искуства у конструисању тенкова, њихова појава практично везана за 1916, јер је то била година јавне демонстрације новог оружја, које ће дати белег будућим ратовима на копну за цео 20. век. Тенкови су показали своју борбену вредност, иако су имали знатних губитака, техничких проблема, а били су и нецелисходно употребљени, што је разумљиво, јер ни војска нити официрски кадар, али ни високе команде, нису имали искуства и теоретска знања о начину употребе тих средстава.

Уз бројне пропусте и велике губитке стицана су искуства на којима ће се градити нова доктрина офанзивних дејстава копнене војске, у којој су тенкови постали основни носиоци офанзивних дејстава и маневра (до тада је то била

улога коњице). У наредним биткама до краја рата тенкове су стално користиле британске снаге, а француска војска употребљавала је своје тенкове почетком 1917. године. Француска је каснила са развојем и производњом тенкова због велике заузетости војних фабрика производњом других средстава ратне технике (СРТ) и НВО. Било је проблема и са челиком, а до извесне мере утицала је и неспремност Велике Британије да заједнички приступе томе послу.

изведе општу противофанзиву свим расположивим снагама, поврати заузето земљиште и порази војску Антанте. И тада је материјални чинилац оружане борбе дошао до изражаја. Јер Немачка, уз највеће напрезање друштва и привреде, није могла да достигне степен развоја и производње средстава ратне технике и НВО савезника, којима су знатну помоћ пружиле и САД, када су се укључиле у рат 1917. године. Осим тога, на стратегијском нивоу, Немачка

ОДЛИКЕ ТЕНКА МАРК

У првој битки на Соми 1916. године Британци су употребили прве серијски произведене тенкове „марк-1“ (произведено 150 тенкова, од тога 75 „мушких“ и 75 „женских“), који су имали масу од 28 и 27 т, бројали осам чланова посаде, имали оклоп дебљине 6–12 mm и ромбоидни облик са гусеницама, које су се вертикално обмотавале око тела тенка. Димензије тенка и гломазна конструкција (дужина 8,06 m или 9,91 m са „репом“) – два управљајућа точка позади – омогућила им је савлађивање широких ровова (3,5–4 m), које не би били у стању да савладају ни савремени тенкови у 21. веку.

„Мушки“ тенк био је наоружан са два топа 57 mm (332 гранате) и четири митраљеза 7,7 mm (6.072 метка), а „женски“ са пет митраљеза 7,7 mm (30.080 метака). Имали су бензински мотор од 105 КС, специфичну снагу 3,7 КС/т, резервоаре са 230 литара бензина. Брзина кретања била је до 6 km/h на путу, а аутономија 38 километра. Ходни део био је без огибљења.

„Мушки“ тенк „марк-1“

МЕХАНИЧКА НЕУСАВРШЕНОСТ

Тенкови „марк-1“ били су механички неусавршени, тешки за управљање – управљање је захтевало координиран рад возача, кочничара и два управљача задњих точкова („реп“). Није постојала вентилација и температура ваздуха унутар тенка достигала је 50–70° Целзијуса. Споразумевање посаде у тенку обављало се сигналимма – руком, батеријским лампама, гласом – и било је скоро немогуће. Радио-веза није постојала, нити интерфонски уређај. То ће почети да пристиже наредне године, и то делимично.

У офанзиве код Араса

У следећим биткама, 1917/1918. године, тенкови се масовније употребљавају, у појединим операцијама по 400–500 возила, што је допринело да се не оствари намера немачког генералштаба да привуче стратегијске резерве и

је ратовала на четири фронта раздвојена на запад, исток, југоисток и југозапад, а људски и привредни потенцијал није био довољан да задовољи потребе дијаметралних фронта војске. На крају, Немачка је имала и велике унутрашње политичке проблеме и отпор становништва против рата, а до пред крај није одустајала од своје војно-политичке доктрине „Drang nach Osten“.

Немци су марта 1917. повукли своје снаге на утврђену Зигфридову линију одбране, а 9. априла 1917. Британци почињу офанзиву код града Араса, после неуспешне „операције Нивели“. Да би повећала планирани темпо напада, Команда БЕФ захтевала је испоруку два батаљона тенкова. Наступање према Арасу Британци су започели на класичан начин организације напада: прво артиљеријска припрема (трајала је два дана), која је понављана за поједине секторе напада до 16. априла. После артиљеријске припреме, по међави, снегу и блату, кренуло је у напад око 60 тенкова: осам у саставу 1. армије, 12 у саставу 5. и 40 тенкова у саставу 3. армије. Тенкови су дејствовали растресито распоређени, придодавани у малим групама дивизијама. И поред појединачних успеха, нису постигли озбиљније резултате.

После два дана изведена су три значајнија тенковска напада. Наступајући од Невил Витаса четири тенка пробила су се до Ванкура у немачке положаје и самостално се борила више од осам часова, што је био нов тактички поступак. Када је понестало муниције, вратили су се назад. Иза

„Марк-1“ са фашином

тога су три тенка, после тешке борбе са организованим отпором непријатеља, заузела место Марши. Коњица није искористила успех тенкова због јаке немачке митраљеске ватре. У трећем нападу тенкови и пешадија напали су, без артиљеријске подршке, Вилекур. Напад је одбијен уз велике губитке пешадије. Изостао је успех због тешких временских и теренских услова, слабих борбених могућности тенкова у датим теренским и временским условима и промене плана напада. Треба рећи да је и број артиљеријских оруђа код Немаца био 10 : 1 у односу на број ангажованих британских тенкова, што се одrazilо и на веће губитке тенкова.

Напад код Араса поновљен је 23. априла са ограниченим циљем. У борби је учествовало око 20 тенкова. Тенкови су имали одлучујућу улогу у заузимању Реа и Хемијског индустријског комбината.

Како су немачке линије одбране на неколико праваца потиснуте у дубину, британске снаге почеле су поновно наступање у Фландрији ка Месину и на западни део немачких положаја. На тај сектор пребачено је 76 тенкова МК-4 (мањи број „марк-2“ и „марк-3“, батаљона А и В, и 14 тенкова за снабдевање МК-1 (конверзија борбеног). Тенкови су имали задатак да нападају последњу линију ровова, прилазећи под заштитом артиљерије. Један тенк је у покрету заузео рејон Витшет, а два једну фарму и дејствовали су целу ноћ као артиљеријска оруђа.

Пета енглеска армија почела је главни удар на Ипар у трећој бици у Фландрији, која је почела 31. јула 1917. године. Поново је дуго трајала артиљеријска припрема (16 дана). У битки је учествовао тенковски корпус са 216 тенкова „марк-4“ са три тенковске бригаде: 1. бригада са батаљонима D и G, 2. бригада – А и В, 3. бригада – F и C. Тенкови су придодати 2, 18. и 19. корпусу и армијској резерви. По дивизијама су придодаване групе тенкова од 4 до 24 тенка.

Како је земљиште било са дубоким блатом, а шумски терени такође блатњави, тенкови су на више места могли да се крећу искључиво путевима на насипима канала. Осим тога, артиљеријска припрема разрила је дренажни систем канала и до краја претворила терен у блатиште. У 3.50 ч, када је требало да почне напад, још је био мрак, па је кренула сама пешадија и лако заузела прву немачку линију одбране. Када се разданило, уведени су у борбу тенкови, који су својом непосредном подршком омогућили пешадији да овлада са неколико јаких објеката на другој линији немачке одбране. Међутим, како су Немци активирали јаке резерве, а дубина одбрамбеног положаја била велика, напад је застао.

Тенк за снабдевање

Ван путева, који су такође разривени, било је ограничено кретање, а понекад и немогуће, јер су тенкови упадали у блато до висине спонсона оружја. Кретали су се брзином пужа, а при томе трпели и артиљеријску ватру противника. У таквој ситуацији тешко да су могли да пруже подршку пешадији. Неуспех је био видљив. После неуспеха операције већина тенкова одвезена је у позадину. Прва тенковска бригада МК-4 ипак је остала на фронту и учествовала у 11 борби – од 20. августа до 9. октобра 1917. године. Један њен тенк је код фарме Галипоље, оставши у квару сâм, одбијао нападе непријатеља осам часова.

За обухват северног бока немачког положаја планирана је десантна операција преко реке, помоћу понтонског моста (200 m), доводећи бродове под заштитом димних завеса и бродске ватре. За савлађивање бетонских обала сваки тенк требало је да има посебне металне подметаче, али је та „тиха операција“ отказана.

У току борбе, у рејону Сен Жилијан, 12 тенкова је без артиљеријске подршке, под димном завесом, освојило четири јаке отпорне тачке. Британска команда рачунала је

да ће за освајање тих објеката изгубити најмање 1.000 људи, а изгубили су 15 пешака и 14 тенкиста (два погинула).

За офанзиву код Араса и борбену употребу тенкова војни историчари оценили су да је могла да има веће резултате. Чињеница је да су тенкови употребљавани по изразито тешкопроходном земљишту, са безбројним увалама, левковима граната и многим вештачким препрекама браниоца, да је била неадекватна подршка пешадије и коњице, да је каснио пренос артиљеријске ватре испред фронта напада тенкова, ради спречавања противнапада резерви браниоца, а посебно ризикантно и небезбедно било је кретање тенкова кроз шумске рејоне. Све то допринело је да губици тенкова буду већи од очекиваних. То не треба да чуди, ако се зна да је завршена тек прва година борбене употребе тенкова, за које ниједан ниво командовања, нити сами војници нису имали потребно искуство, ни у пракси проверену ратну вештину.

У бици код Араса употребљени су тенкови „марк-1“, „марк-2“ и „марк-3“. Код тенкова „марк-2“ скинути су задњи точкови за управљање (тзв. „реп“), па су били краћи за око два метра и могли су да прелазе ровове уже за 0,5 m (од 2,5 на 2 m). Уместо „репа“, позади су били сандуци за опрему. Зидови спонсона (пушкарница) су више увучени унутра. На крову је правоугаони отвор са поклопцем, подеснији за осматрање. Повећана је запремина резервоара бензина са 228 на 281 литар. Потпорни и водећи точкови су од ливеног гвожђа. Издувна цев мотора повијена је са крова укосо на задњи крај тенка. Уместо митраљеза „викејерс“ уграђивани су митраљези „луис“ (као код пешадије и авијације) са добошима по 47 метака и брзином паљбе од 150 мет/мин. На тенковима „марк-3“ побољшане су гусенице. Постављене су фашине на крову, које се полажу у ровове испред тенка, ради лакшег преласка (код „марк-1“ су биле по једна греда – балван).

Тенк „марк-1“ произведен је у серији око 150 возила, а „марк-2“ и „марк-3“ у малим серијама по 50 тенкова (25 „мушких“ и 25 „женских“). После увођења „марк-4“, тен-

Тенк „марк-1“ који су Немци зајленили

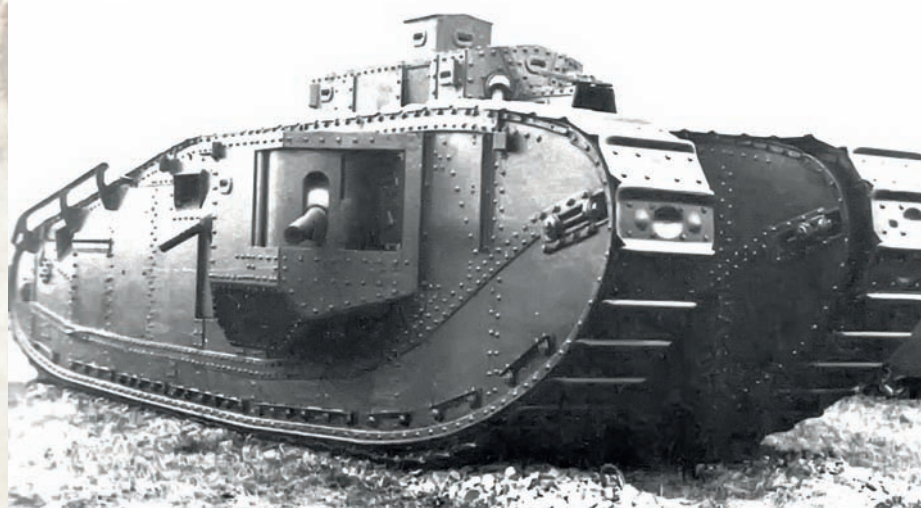
„Марк-2“ брине канадски војници код месџа Вими 1917. године

кови „марк-1“, „марк-2“ и „марк-3“ разоружани су, скинути су спонсони и преуређени отвори за осматрање. Пушкарнице су затворене. Коришћени су за обуку и прерађивани у тенкове за снабдевање (Supply Tank или Tank Tender), распоређени по један на пет борбених тенкова. Неколико је преуређено у тенк-дизалице са краном.

2–3 km испред пешадије. Општа дубина продора на крају операције износила је 4–5 километра. Тенкови су могли да изврше пробој целог првог појаса одбране да су их ефикасније помогли остали родови у оперативном распореду. Французи су изгубили 57% (73) својих тенкова. Неки су се запалили и изгорели.

„Марк-8“ из пробне америчке серије

ФОРМИРАЊЕ ЈЕДИНИЦА

Французи у септембру 1916. почињу да формирају своје тенковске јединице од тенкова домаће производње („сен шамон“ и „шнајдер“). Формирају се батерије (четири тенка), дивизиони (састава четири батерије), 2–3 дивизиона формирају тенковску групу, али под називом „јуришна артиљерија“ (Artillerie d'assaut). Прва група тенкова „шнајдер“ формирана је децембра 1916, а друга у јануару 1917. године.

Британци су јула 1917. од својих девет тенковских батаљона формирали три тенковске бригаде са по три тенковска батаљона. Бригаде су ушле у састав Тенковског корпуса.

Француски тенкови први пут у борби

Французи су први пут употребили своје тенкове код Бари о Бака на реци Ени, 16. априла 1917, у току операције у Фландрији, после четрнаестодневне артиљеријске припреме из 5.320 оруђа. Немци су на угрожене рејоне привукли јачу артиљерију и успешно одолевали нападима мањих група тенкова. У нападу је учествовало 128 француских тенкова „шнајдер“ (Schneider CA-1). Тенкови су придодати 5. и 32. армијском корпусу. Дејствовали су у групама по 16 тенкова. Свака група тенкова добила је по једну пешадијску чету за подршку.

Тенкови су уведени у борбу тек када је пешадија заузела други одбрамбени положај Немаца. Док су се кретали ка полазној линији за напад, претрпели су велике губитке. У борбу нису ступили једновремено. Немачка артиљерија ватром је одвојила део пешадије од тенкова. Ипак су, са ослабљеним пешадијским деловима, успели да овладају трећим браничевим положајем у дубини распореда. На појединим правцима напредовали су још

ЈУРИШНИ ТЕНК „ШНАЈДЕР“

Јуришни тенк „шнајдер“ (Schneider CA-1/Char Assaut-1), модел 1, масе 13,6 тона, има шесточлану посаду, један топ 75 mm, два митраљеза 8 mm, мотор бензински од 65 КС, аутономију 80 km, брзину 8,1 km/h, оклоп 5,5–11,0 милиметара. Развијен је на бази дуже шасије трактора „холт“ и израђиван у заводима SOMUA, корпорације „Schneider“. Напред је имао додатну металну секцију за лакше кидање жичаних препрека.

Лаки тенк „шнајдер“, новембра 1918. године

После првог приказа француској војсци (9. децембра 1915), фебруара 1917. наручено је да се изради 400 тенкова „шнајдер“.

Битка код Камбреа – прекретница

Оперативне и тактичке команде Антанте, посебно новоформиране тенковске јединице, убрзано су радиле на анализи и уопштавању искуства из борбених дејстава тенкова, али и на сређивању технике и отклањању уочених функционалних и техничких недостатака. Савезници су одлучили да до лета 1918. године Британци припреме око 1.000 тенкова „марк-4“ и новопокренуте производње „марк-5“, а Французи око 3.500 нових тенкова. Очекивало се да и Американци, који су започели производњу тенкова по француским и британским модификованим моделима, припреме око 1.200 возила. Све те тенкове требало је употребити масовно на правцима главних удара армија, да би извели општу офанзиву, како би се рат окончао 1917. године. Врховна команда француских снага инсистирала је да се операција одложи за 1918. годину и до тада произведе знатно већи број тенкова, а јединице обуче у руковању техником и у садејству родова КоВ.

Међутим, већ у касну јесен, 24. октобра, Британци доносе одлуку да 20. новембра започну битку код Камбреа у Северном департману Па де Кале, не чекајући Французе. Француске снаге ангажоване су јужније за другу битку на Марни, где су Немци намеравали да изведу противофанзиву. Британске снаге започињу офанзиву на једном мирнијем сектору Зигфридове линије (зову је „Хинденбургова линија“, по имену немачког начелника генералштаба Паула фон Хинденбурга), испред града Камбреа, коју су Немци потпуно уредили.

Земљиште отворено, благо таласасто, са висинским разликама испод 100 m, култивисано и са много насеља. Сва насеља у зони немачке одбране претворена су у утврђене отпорне тачке и чворове одбране. Покривеност земљишта растињем била је мала, а само испред фронта протезала се непрекидна шума. Немачки положаји додатно утврђивани месецима, састојали су се од три узастопне линије ровова (ширине и до четири метра), са фортификацијским и жичаним препрекама дубине око 100 m испред прве линије одбране. Постојао је велики број бетонских митраљеских гнезда, саобраћајница (траншеја) и преградних положаја.

Испред првог положаја било је претпоље дубине око 1.000 m са многобројним отпорним тачкама опасаних појасом бодљикаве жице. Први ров главног положаја био је широк више од три метра, напред заштићен жичаном препреком и имао је на располагању солидне одбрамбене рејоне са прегледним пољем дејства. Поред тога, изграђена су многобројна склоништа. Иза првог рова, на 200–300 m, био је други ров, слично уређен. Жичане препреке биле су дубине око 30 метара. Између ровова биле су саобраћајнице које су омогућавале прикривено кретање из једног у други ров. Иза Зигфридове линије налазила су се још два оперативна појаса одбране. Око 2 km иза главног положаја био је међуположај, такође, са два реда ровова, али не изграђен као први положај. Од међуположаја ка првом положају водили су путеви за прикривено кретање.

На положају између Авенкура и Ла Вакерија (искључно), на 9 km фронта, распоређена је немачка 54. дивизија са три пука линијског распореда – по два батаљона напред, а један у резерви. На батаљон је долазило око 1,5 km фронта одбране. Дивизијска артиљерија (око 50 оруђа) распоређена је дубље. Приликом патролирања једне британске патроле, 18. новембра, Немци су ухватили неколико Ираца и од њих сазнали да ће предстојећи напад Енглеза бити 20. новембра и да ће у њему учествовати и тенкови. Немци су хитно предузели мере ојачавања положаја. Ноћу 19/20. новембра наређена је борбена приправност. У току 21. новембра код Камбреа доведена је 107. дивизија, а током битке привлачени су пукови из суседних дивизија.

Британска 3. армија ангажовала је свој 3. и 4. корпус, а на располагању је имала и Тенковски корпус, организован у три тенковске бригаде, са укупно 378 тенкова „марк-4“ и 98 транспортних тенкова (конвертовани тенкови „марк-1“, „марк-2“ и „марк-3“). У два армијска корпуса придодато је девет тенковских батаљона: 3. корпус имао је шест, а 4. три тенковска батаљона. У армијској резерви задржана је само једна тенковска чета, поред једне пешадијске дивизије. У шест пешадијских дивизија првог оперативног ешелона корпуса, са 12 бригада у првом ешелону дивизија, придодато је по 56–70 тенкова. Корпуси су задржали у својим резервама мали број тенкова (24), а армијска резерва са тенковима била је симболично мала – свега 12 комада. У очекујући рејон довучено је око 800 t горива и око 300 t муниције.

Британци су замислили да изведу напад са тенковима по новим правилима – да испред пешадије масовно покрену тенкове, како би успели до пробију фронт. Тенкови у бици код Камбреа нису употребљени у већим групама, као ударна снага корпуса, већ линијски распоређени и потчињени пешадијским дивизијама. За напад на положаје 54. немачке дивизије ангажована су два корпуса са по три дивизије, један коњички корпус са пет дивизија, око 1.000 топова и јаче ваздухопловне снаге, а у резерви армије била је једна дивизија. Оклопни корпус чиниле су три тенковске бригаде, са по три тенковска батаљона. У сваком батаљону биле су по три тенковске чете са по четири вода, укупно 378 борбених тенкова и 98 за снабдевање. Сваки тенковски батаљон располагао је са шест тенкова за снабдевање, а свака бригада имала је три тенка са радио-станицама и мањи број тенкова за превоз топова (Tank Carrier Gun), који су могли да се употребљавају и као тенкови за снабдевање и за тегљење већих терета. Главнину тенкова чинили су „марк-4“, који се у већем броју израђују и од априла 1917. године. Додељују се тенковским јединицама.

Основна замисао била је да се пробије положај у зони 54. немачке дивизије, да се обезбеде бокови од бочних снага друге две дивизије, а потом прошири пробој коњицом. Битка код Камбреа прва је већа операција са масовном употребом тенкова. Започела је без артиљеријске припреме, ради изненађења противника и замисљена као брзи продор кроз појас немачке одбране на Зигфридовој линији. У првој етапи битке код Камбреа, од августа до новембра 1917. године, примењене су старе методе извођења нападне операције – дуготрајна артиљеријска припрема, јуриши пешадије и велики губици од митраљеске и артиљеријске ватре – које нису довеле до резултата.

Тражен је нови метод извођења нападне операције, од које Британци нису одустајали. Битка је требало да почне општим нападом пешадије коју предводи маса тенкова, а дејство артиљерије по положајима бранилаца уследило би тек када пешадија крене у напад, односно пре него избије испред предњег краја одбране, на пет минута раније.

Од свега што је планирано, остварено је оперативно изненађење, почетак напада и број тенкова у првом ешелону. У току кретања једне британске патроле ка немачким положајима, Немци су у заседи заробили три војника. Од њих су сазнали за припрему великог напада и учешће тенкова, али без конкретнијих података о времену почетка напада и броју тенкова. Немачка команда је одмах издала наређење за пуну борбену готовост. Али сам час и начин извођења напада нису сазнали, док није отпочео стварни јуриш 17. новембра у 7.10 часова. Тенкови су малом брзином кренули готово нечујно са својих полазних положаја (око 1.000 м испред непријатељеве одбране), чему је допринела и авијација надлетањем ниско изнад поретка тенкова, како би пригушила њихову буку. Артиљерија је употребила и димне гранате којима је отежала осматрање бојишта.

Тенковски водови наступали су предвођени „мушким“ „марк-4“, а око 100 м иза, кретала су се два „женска“. Сваки тенк пратио је пешадијски вод. Први тенк пробио би жичану ограду, пришао рову и свалио одмотану фашину којом се помагао да лакше пређе ров. Тај поступак пратила су друга два тенка, и они би заједно са пратећом пешадијом чистили заостале ровове од снага противника. Тада су примењивали и радио-уређаје за везу, по три на три тенка за сваку тенковску бригаду.

У тенковским батаљонима био је по један специјални тенк за везу. Тим системом веза је одржавана и са дивизијама којима су придавани тенкови, са пратећом артиљеријом и коњицом. У прекидима радио-везе коришћени су и голубови писмоноше.

Укрцавање британског лаког тенка „марк-4“ (женски), како би се трансиортовао за бицику код Камбреа

Десет минута иза покрета борбеног поретка пешадије и тенкова почела је ватрена припрема. Маса тенкова пролазила је кроз препреке и преко ровова. Браниоци су отворили паклену ватру из митраљеза, али без успеха. Њихова артиљерија отварања је запречну ватру далеко иза тенкова. Фронт је почео да се руши. Везе су испрекидане и претио је хаос. Напад се кретао као ватрени зид. Општи напад претворио се у дејство појединих тенковских водова. Команде зараћених страна нису имале јасну слику шта се дешава на фронту. Немци хитно шаљу појачања крилних дивизија. Један пук утврђује се у Камбреу, где је дуго пружао успешан отпор нападачу. „Чудовишта бојног поља“ пробијала су се од рова до рова. На њих крећу немачке јуришне чете и батаљонске резерве. Међутим, „ратни слоновии“ су својом ватром натерали немачке јединице да сиђу у ровове, а затим да буду окружене и уништене.

Тенкови су продирали све дубље, али су Немци мање насеље Флексијер претворили у неосвојиви чвор одбране, који је бранио део једног немачког 27. резервног пука и остатак разбијеног 84. пука и пионири. Британска 158. бригада, са придатих 28 тенкова, била је изложена убитачној артиљеријској ватри браниоца и претрпела је знатне губитке, а Хајлендерска британска дивизија, која је учествовала у том нападу, била је заустављена митраљеском ватром из кућа у насељу. Тенкови су продирали дубоко у позадину Немаца, али се Флексијер упорно држао и није био заузет. Британци су желели да на оба крила ангажују тенкове у обухватни напад, али се око 9.30 h подигла магла и одбијени су из Гренкура и Маркоена, који још нису били нападнути. Британци су одустали од даљег напада. Више од половине ангажованих тенкова остало је на бојишту као олупина.

ГОЛУБОВИ ПИСМОНОШЕ

У прекидима радио-везе коришћени су и голубови писмоноше (у рату их је било око 4.000), али размена порука преко њих била је, углавном, једносмерна – од нижих команди према вишим командама у позадини или врховној команди у престоницама. Имали су посебне голубије јединице, чуваре са кавезима и обучене војнике да ангажују голубове као писмоноше.

Тенковски продори

На другим деловима фронта тенковске масе су лагано и незадрживо наступале. Око 11.00 часова систем одбране немачких положаја остао је иза леђа нападача. И немачка артиљерија нападнута је са свих страна. Појединачна оруђа успела су да униште по неки тенк, али су батерије биле брзо окружене и уништене. О успеху напада извештавала је и британска авијација. Око подне британски напад потпуно је успео и њихове снаге пробиле су фронт ширине 12 km, а тенкови су још на много места уништавали посаде браниоца у рововима и нападале с леђа. Заробљено је око 8.000 немачких војника и заплењено око 100 топова.

Успех је био изненађење и за Британску врховну команду. У Лондону су црквена звона одавала почаст победницима, што је био преурађени симбол почести. Успех је постигнут, али није искоришћен. Посаде тенкова биле су на ивици снаге, коњица је пристигла тек око 16.30, касно да би искористила пробој одбране и упад у дубину. Коњичком корпусу била су придодата 32 тенка за снабдевање, која су била опремљена уређајима за тегљење. Очистили су три реда жичаних препрека. Са два тенка на канал су довукли и коњички мостовни парк. Један канадски коњички ескадрон прешао је канал преко импровизованог моста, заузео две батерије, а после тога су га разбиле пристигле немачке снаге резерве испред Камбреа. У напад је кренуло још неколико коњичких ескадрона, али је напад коњице сломила митраљеска ватра малобројних снага пристиглих из 107. немачке дивизије код Кантена. Наредних дана вођени су појединачни напади подржани мањим бројем тен-

кова. Тенкови су повучени са положаја у дубину британског распореда 27. новембра.

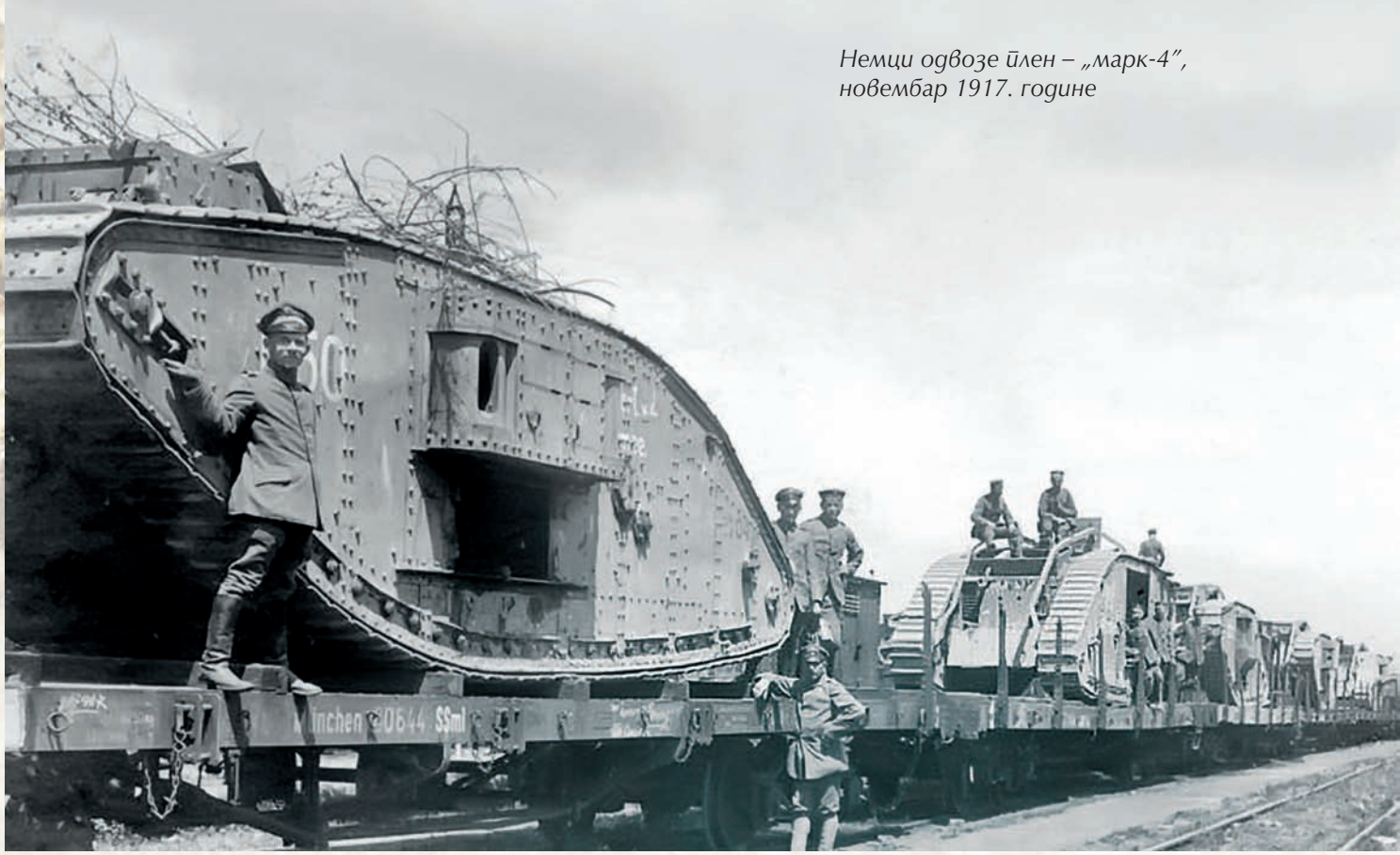
Тако је тај део фронта остао очишћен од немачких снага. Али, постигнути успех није увећан још дубљим пробојем одбране. Ипак, немачки губици били су тешки. Британци су 21. новембра објавили да су заробили 139 официра и 7.316 војника, запленили 100 топова и велики број митраљеза. Британски губици били су упола мањи од немачких. Дејством артиљерије уништено је 49 тенкова.

Немци су 21. новембра увели свеже трупе. Такође, Британци су увели нове дивизије, углавном необучене за садејство с тенковима. Од масовног тенковског напада поново се прешло на растресит распоред тенкова и придавање у мањем броју нападним трупама, што и претходних година дана није доносило резултате. Оклопни корпус био је исцрпљен, а возила истрошена. Од првобитних 387 борбених тенкова, 21. новембра учествује само 49 тенкова у нападу, 23. новембра тај број се попео на 67, а 27. новембра тенкови су повучени на утоварну станицу, ради отпремања у позадину.

Приликом немачког поновног противудара у борби су учествовала 73 тенка. Немачка пешадија борила се против тенкова на које је до тада била навикла. Доведеним појачањима давана је улога ударних ешелона (један пешадијски пук са дивизионом артиљерије), али је на отвореном пољу то било скоро немогуће. Нарочито су нишанили на возаче тенкова, користили су свежење ручних бомби и подметали мине под гусенице. Понекад би немачка пешадија пропуштала тенкове да прођу кроз њен положај, а онда би излазила из ровова и дејствовала против пратеће пешадије. Но, у масовном нападу тенкова то је било равно одласку у трећу димензију. Када би била у прилици да користи објекте у стамбеним насељима, немачка пешадија борила би се из заклона зграда, артиљерија је привлачена ближе и непосредним гађањем избацивала поједине тенкове из борбе.

Привукавши веће оперативне резерве иза првог појаса одбране, Немци су 30. новембра предузели противофанзиву. Успели су да поврате део изгубљених положаја, одбацујући енглеске трупе 2–4 km назад, и да заробе око 9.000 Британаца. Запленили су 148 топова и око 100 тенкова заосталих на бојиштима (око 40 „марк-4“, остало „марк-5“ и тенкови за снабдевање), од којих је око 25 доведено у оперативно стање за употребу против Британаца 1918. године, с тим да су пренаоружани топовима истог калибра, али немачке производње. Британска армија заробила је око 10.500 немачких војника, 142 топа и 350 митраљеза. Током првог дана битке Немци су уништили 49 британских тенкова. Густина распореда британских тенкова износила је 31 тенк/1km фронта, а тада су Немци могли да супротставе само једним топом наспрам два и по тенка. Брзина кретања тенкова на бојишту била је приближно 1,2 km /h. Тада су први пут употребљени и тенкови за сигналну везу.

Иако битком код Камбреа није остварена замисао операције Британаца, у њој су тенкови представили себе као нов род војске у развоју. Кретање тих оклопника, заштићено од ватре митраљеза, омогућило им је да приђу најближе непријатељском положају и да са блиске даљине наносе озбиљне губитке живој сили, која није имала одговарајућа ватрена средства да им се супротстави. Међутим, ти челич-

ни колоси нису могли да издрже непосредну топовску ватру са кратких одстојања. Правилна употреба неких тенковских јединица показала је да се може остварити тактички пробој одбране са мање губитака него када је напад изводила сама пешадија, али оперативни пробој није остварен. Експлоатација тактичког успеха изостала је због неадекватног садејства пешадије, артиљерије и коњице са Тенковским корпусом, као последица недовољне координације између команди ангажованих снага и неискуства јединица.

Историчари рата оценили су да је утрошак артиљеријске муниције у претходној операцији, 1917, у шеснаестодневној ватреној припреми напада био, по тадашњим ценама, раван вредности 4.000 тенкова. Да су средства утрошена макар за упола мању количину тенкова, који би се употребили у операцији, резултат битке код Камбреа био би успешан за савезнике. Ипак, извучена су искуства за операције у 1918. години.

Битка код Камбреа показала је да уз примену тенкова и без артиљеријске припреме може да се пробије дубина тактичког појаса одбране, да припреме могу да буду краће, губици људства мањи, наступање брже. С друге стране, показала је и да су на неостваривање оперативног пробоја одбране утицали технички недостаци, спорост кретања, врло мале резерве у тенковима, спор приступ коњице, која није искоришћена за проширење успеха и, на крају, техничка неспремност тенкова да бржим наступањем претворе тактички у оперативни успех, за шта су имали основа због бројности. То је упутило Британце да убрзају развој лаког и бржег тенка, који би, практично, заменио ранију улогу коњице у нападним дејствима.

Немци су схватили могућности тенкова и доживели њихову ватрену и борбену примену, па су почели да формирају наменске ПТ јединица, да испоручују ПТ пушке 13,2 mm маузер, организују инжињеријско уређење положаја за ПТ одбрану, али и да развијају сопствени тенк. Пре-

вазиђена је првобитна појава панике и ужаса од првог напада тенкова на Соми 1916. године.

Биланс битке код Камбреа био је отприлике нерешен – делимична размена освојеног земљишта, заробљеници и ратни плен. Британци су заробили око 10.500 људи, а Немци око 9.000. Британци су запленили 350 митраљеза, а Немци око 100 тенкова, рачунајући и више од половине тешко оштећених и неупотребљивих. Међутим, и они су били добродошли за оправке, тзв. методом „канибализације“ – скидање исправних делова са једних и замена оштећених делова код других тенкова.

Битка код Камбреа, посебно етапа од 20. новембра до 6. децембра 1917, показала је да се удруженим снагама пешадије и тенкова може пробити тактичка дубина добро организоване и фортификацијски уређене одбране, да припреме за напад могу бити краће и садржајније, материјалне потребе за логистичку подршку јединица мање, губици у људству знатно мањи, а темпо наступања бржи са дубљим продорима.

НЕДОСТАЦИ

У овој бици већи успех и оперативни циљ није постигнут због више разлога: техничких недостатака тенкова; неувежбаности пешадије у садејству с тенковима; кашњења коњице при увођењу у остварени пробој (удаљена око 20 km није имала снаге да брже дође до полазног положаја за напад); малих општих резерви спремних да помогну јединице када застану у нападу, или да замене трупу, која је претрпела веће губитке. Поједини недостаци неће бити отклоњени ни до краја рата. Искуства, и поред доживљеног пораза, највише су изучиле немачке команде и она ће, унапређена, бити примењена у Другом светском рату.

ВАРИЈАНТА МАРК-4

Тенк „марк-4“ представљао је модификовану варијанту „марк-1“, иако су већ били у употреби „марк-2“ и „марк-3“. Због захтева за масовном производњом, код тенкова су уграђивани и делови из претходних варијанти. Током 1917/1918. године укупно је произведено 1.220 јединица (420 „мушких“, 595 „женских“ и 205 ненаоружаних варијанти за снабдевање и дотур муниције и горива – Tender Tank или Tank Supply). Маса тенка слична је претходном – 28,4 t „мушка“, 27,4 t „женска“ верзија. Наоружање је исто, али су митраљези имали оквире с више метака, а топови око 180 граната. Израђена је и варијанта са продуженим ходним делом – „реп пуноглавца“ (Tailpole tail), ради лакшег прелазака преко широких ровова, али није реализована серијски. Касније, у трећој бици код Ипра, многи тенкови заглавили су се у блату и муљу, неки у рововима. Са уграђеним мотором од 125 КС био је покретљивији од претходника и лакше је савлађивао ровове. Уведена је пракса да се на тенкове поставе фашине (3×1,5 m, са 75 танких облица у снопу), које пре преласка рова тенк одмота са себе у ров да би лакше савладао препреку.

Треба подсетити на то да је и тај тенк био недовољно ергономски усаглашен са дужностима чланова посаде због техничке неусавршености. При окретању тенка би-

ла су ангажована четири члана посаде – возач, кочничар и два погонска механичара, за сваку страну по један. Боравак у тенку са slabим огибљењем, са мотором који се прегревао у борбеном одељењу и slabом вентилацијом и температуром ваздуха 50–60 Целзијусових степени, са несигурним механизмима, које је требало непрекидно контролисати, задавао је посадама натприродне муке. У борби са затвореним поклопцима, они нису могле дуго да издрже, а да не добију несвестицу, мучнину и „морску болест“. Уз све то, после 100 моторчасова рада мотора тенк је требало да се ремонтује, а гусенице нису могле да трају дуже од 200 пређених километара. Због свега тога ефекат тенкова био је мањи од очекиваног.

Тенкови у одбрамбеним дејствима 1918. године

Зимско затишје на фронту 1917/1918. савезници су искористили да се припреме за пролећну офанзиву 1918. године. Британска врховна команда померила је, јануара 1918. године, са полигона за обуку у Француској напред Тенковски корпус, који је тада имао пет тенковских бригада, са укупно 13 тенковских батаљона. Корпус је распоређен у позадини фронта широког око 100 km – од Перона на југу до Бетина на северу. Тенковски батаљони требало је да буду придодати корпусним и армијским резервама ради садејства у противударима. Но, тако није урађено, већ су тенкови распоређивани у мањим саставима нижим јединицама, негде и до јачине тенковског вода. Али, затишје није дуго трајало. Масовним нападима, после довођења резерви, Немци су, 21. марта 1918, кренули у општу офанзиву преко Амијена ка Ламаншу и на више одсека пробиле одбрану савезника до пет километара дубине. Британци су употребљавали тенкове у мањим групама за заштиту резерве и за противнападе. Грешке у ангажовању тенкова и чести маршеви по тешком терену допринели су да се брзо

троше ресурси тенкова и онемогућили да се на ефикасан начин ангажују. Тенкови који нису били више за употребу су уништени, а посаде су преформирани у митраљеске јединице и наставиле да се боре у новој улози. Немци су 21. марта, поред пет заплењених британских тенкова „марк-4“, први пут употребили и четири тенка сопствене израде А7V, али њихово дејство није имало већег значаја.

Немци скоро успевају да пробију центар британске 2. армије близу Во-Врокура. Међутим, британски 2. тенковски батаљон (око 25 тенкова), противнападом одбацује нападача, али ватра немачке артиљерије уништава 16 тенкова и око 65% посада. Осми тенковски батаљон подржао је, 22. марта, 2. пешадијску дивизију да се извуче испод јачег притиска немачких снага. Код Сафинија једна чета 10. тенковског батаљона успешно обезбеђује повлачење 41. пешадијске дивизије. Друга тенковска чета, 25. марта, близу Ашијеле Гранда, противнападом у бок немачких снага, омогућава да се извуку делови, чак четири пешадијске дивизије. Од седам ангажованих тенкова те чете, вратила су се само два.

На фронту британске 3. армије код Сера, немачке снаге су 26. марта направиле брешу широку шест километара и почеле да убацују јаче снаге. У том моменту, око 12 часо-

ва, појављују се нови лаки тенкови „випет“ (Whippet – „крилати коњ“). Дванаест тенкова из 3. тенковског батаљона изводе противнапад и распршују два немачка пешадијска батаљона, спречивши их да пробију британске положај одбране, припремљен на брзу руку. Другим речима, 36 војника – посаде тенкова, додуше у оклопу, успева да разбије масу војника од око 1.000 људи. Зар то није допринос новог оклопног оружја?

Тако је заустављен продор Немаца, а Новозеландској дивизији омогућено је да затвори ту брешу. Последњи, очајнички покушај Немаца да тога дана пробију фронт Британаца, између Биковоаја и Ебитерна, близу шуме Росињол, спречила је 1. чета 10. тенковског батаљона (тенкови „марк-4“), противнападом и ватром са места. Тенкови „випет марк А“ успешно су се супротставили и немачким снагама код Вилер Бретона, када се седам возила, брзином од 10 km/h, појавило на бојишту и потерало у бекство око 1.200 немачких војника, који су се припремали за напад. И ту је страдало око 400 немачких војника. Истина, и цена успеха тенкова била је велика – од седам у нападу вратила су се само три, остала четири су изгорела (три од ватре артиљерије, а један од напада немачког тенка А7V, ознаке 525 „Siegfried“).

Међутим, Немци нису одустали од напада. На фронту од шест километара извели су јак напад на Вилер Бретоне (12 бригада првога ешелона) са четири дивизије и 13 нових немачких тенкова А7V. Вилер Бретоне убрзо пада у немачке руке. Британци ангажују 10 тенкова „марк-4“ из резерве, из састава 1. и 3. тенковског батаљона, и успевају да зауставе два немачка батаљона код Кашиа. Том приликом Немци су изгубили више стотина људи. Уништен је један британски тенк, а три су оштећена. Ове борбене епизоде показале су ефикасност тенкова против пешадије на отвореном бојишту. Искуства из одбрамбених дејстава у пролеће 1918. године показала су да би тенкове у одбрани требало употребљавати групно, за офанзивна дејства на одлукујућим правцима.

КРИЛАТИ КОЊ

Британски лаки тенк „випет“ (Whippet) – „крилати коњ“, први пут је употребљен у борби 26. марта. Био је тежак око 14 t, посаду су чинила три члана. Наоружан је са 4x7,7 mm митраљеза „хочкис“. Тада је то био најбржи тенк. Могао је достигне брзину од 12 km/h. Имао је два мотора од по 45 КС, а радијус дејства око 60 километара. Оклоп је, по тадашњем стандарду, био 6–14 милиметра. У развоју су биле три варијанте: средњи тенк „марк А“, „марк Б“ и „марк Ц“. До краја рата произведено је око 200 комада тенкова „марк А“, 54 „марк Б“, а 36 „марк Ц“. „Марк Б“ био је другачијег дизајна, са гусеницама слично претходним британским тенковима – ромбоидни профил. Имао је масу 18,3 t, четири члана посаде, четири митраљеза 7,7 mm „хочкис“, мотор од 100 КС, брзину 9,5 km/h и аутономију 64 километра. „Марк Ц“ био је сличне конфигурације као тешки тенк „марк-4“, масе 20,3 тоне. Посада, оклоп и наоружање били су као код „марк Б“, мотор од 150 КС, брзина 12 km/h и аутономија 120 километара. До краја рата израђено је 36 комада.

Варијанта средњи тенк „випет марк А“

НЕМАЧКИ ТЕНК А7V

Немачки тенк А7V, уједно и транспортер, био је тежак око 33 t, а посада је бројила 18 људи. У свом наоружању имао један топ 57 mm (првобитно са 180 граната, касније 300) и шест митраљеза 7,9 mm (36.000 метака). Имао је два мотора од по 200 КС, брзину 15 km/h и радијус 30–80 километара. Оклоп је дебљине 15–20 mm, на куполици 30 mm напред, а на крову шест милиметара. Произведено је око 20 комада. Због малог клиренса тешко је савлађивао земљишне препреке. Био је развијен и прототип А7V-U, тежак 39,8 t, наоружан са два топа 57 mm и четири митраљеза 7,9 милиметара. Оклоп је био од 6 mm на крову, више од 20 mm на боковима и командировој осматрачници, до 30 mm на чеоној страни тела тенка. Погон и покретљивост били су као у претходном моделу. Није стигао у серијску производњу у рату.

Битка код Соасона

Немачка офанзива застала је 3. јуна 1918. у покушају Немаца да стигну до Шмен де Дама (Chemin des Dames). После месец дана требало је да отпочне велика офанзива са обе стране Ремса, на фронту широком око 150 km, која је могла да доведе до маневарског рата, можда и до победоносне одлуке. Дотадашње битке у Француској доводиле су до победничких решења и појединих успеха, али нису успеле да извојују одлуку – коначну победу. Битке су доводиле до угибања фронта непријатеља, тако да се и пробој код Шмен де Дама претворио у огроман „џеп“, који се са два угрожена бока протезао до Марне, и при томе располагао само са једним краком железничке пруге, источно од Соасона. Средином јула до немачке команде доспеле су вести о припреми Француза за општи напад. Немци су настојали да предухитре француске армије својим противнападом. Али, замишљена офанзива водила је преко реке Марне до брдовитог земљишта, где су Немци, због отпора Француза, доживели још једно горко разочарање, које је утицало на морал трупа.

Насупрот томе, дуго планирана офанзива савезника у Фландрији требало је да отпочне што пре. Генерал Фош указивао је врховном команданту генералу Петену (касније маршал) да треба покренути велику офанзиву ка Соасону, прикупити многобројне тенкове и артиљерију, са могућностима да се задрже и сразмерно слабије снаге пешадије. План је одобрен 6. јула, са почетком развоја снага за четири дана, почевши од 14. јула. У међувремену, започела је немачка битка за Ремс, али је она одложила француски напад само за шест часова.

За офанзиву су се спремиле четири армије. Француска 10. армија (ген. Манжен) требало је да напада са 18 дивизија на широком фронту од 30 km (10 дивизија у првом

ешелону). Јужно се наслањала 6. армија са осам дивизија. Касније су се укључиле 9. и 5. француска армија, а француски нападни поредак протегао се до Ремса. Напад је требало да уследи изненадно, масом тенкова, 18. јула у 5.35 h, после ватреног вала артиљерије. Дивизије су добиле фронтове напада око два километра. Француска 10. армија имала је 343 тенка, а 6. армија 157. У бици је учествовало свих 16 тенковских батаљона (седам тешких са тенковима „шнајдер“ и „сен шамон“ и девет лаких са новим „рено ФТ-17“). У 10. армији била су три тенковска батаљона „шнајдера“, три батаљона „сен шамона“ и исто толико „рено ФТ-17“. Занимљиво је да је у резерви армије, од 343 тенка, задржано 130 тенкова „рено ФТ-17“, најпокретљивијих и технички најпоузданијих оклопњака.

Половином јула угашена су немачка офанзивна дејства. Француска Врховна команда одлучује да предузме општу офанзиву са учешћем око 500 тенкова на немачки „џеп“ између река Марне и Ене, југозападно од Соасона. Главни удар требало је да нанесе 10. армија, а помоћни 6. армија. Тенкови француске производње, „шнајдер“ и „сен шамон“, распоређени су тако да је 10. армија примила 337 тенкова и распоредила их у корпусима: у 30. корпусу 30 (или 24) тенкова 10. групе јуришне артиљерије „сен шамон“; у 20. корпусу 156 тенкова 11. и 12. групе (60 „сен шамон“) и 1. и 2. група „шнајдер“ (96 тенкова); у 1. корпусу 10. група „шнајдер“ (27 тенкова), у резерви 10. армије, иза 20. и 30. корпуса, налазило се 130 нових лаких тенкова „рено ФТ-17“, сврстаних у три батаљона (1. и 3. батаљон по 45 тенкова, 2. батаљон 40 тенкова), од тога око 85 тенкова наоружаних топом 37 mm, а око 35 са по једним митраљезом 7,92 милиметра.

Тенк „сен шамон“ 1917. године

У 6. армији била су 183 тенка, распоређена у четири пешадијске дивизије (пд): у 2. дивизију две тенковске чете 7. батаљона „рено ФТ-17“ (30 тенкова); у 17. пд 8. батаљон тенкова „рено ФТ-17“ (45 тенкова) и 42. група тенкова „сен шамон“ (24 тенка); у 104. пд тенковска чета 9. батаљона „рено ФТ-17“ (15 тенкова); у 63. пд две тенковске чете 9. батаљона „рено ФТ-17“ (30 тенкова); у армијској резерви 39 тенкова, 41. група „сен шамон“ (24 тенка) и тенковска чета „рено ФТ-17“ (15 тенкова). Тенкови „рено ФТ-17“ организовани су по водном, четном и батаљонском моделу.

Корпуси су даље придодавали тенкове дивизијама. Занимљиво је да је тежиште напада требало да буде на 30. корпусу, а он је примио само 30 тенкова. Ешелонирањем возила на првој линији напада један тенк долазио је на око 60–70 м фронта. Из 30. корпуса предвиђено је да у напад на главном правцу крену шест батаљона пешадије, пионери на камионима и коњички корпус са три коњичке дивизије, који се убацује у сектор пробоја. Шестој армији придодато је 12 средњих и 135 лаких тенкова. Четири дивизије на јужном крилу нису добиле тенкове, док је централни део оперативног поретка био засићен њима. Иако су тенковски батаљони у прошлим борбама били још делимично непопуњени, посаде су имале доста искуства у борбама, али је пешадија 10. армије била само делимично обучена за садејство са тим оклопњацима. Немачки положаји између река Ена и Марна били су групно распоређени на брзу руку, после заустављања напада, због чега нису ни приближно били фортификацијски уређени као у претходној бици.

Код Соасона тенкови су брже уведени у борбу, за разлику од претходних битака у којима је доминирала дуготрајна, некада и вишедневна артиљеријска припрема. Тенковским командантима упућена је заповест за прикупљање код 10. армије. Истога дана започео је транспорт и извршена привремена подела ојачања по пешадијским дивизијама.

Током 15. јула завршено је извиђање фронта, а потом је направљен коначни распоред и одређени очекујући рејони и полазни положаји. Коначне припреме завршене су 16. и 17. јула. Упоредо су текли послови успостављања везе са пешадијом и истуреним складиштима предњих депоа и радионица за оправке. У току ноћи 17/18. јула тенковске јединице запоселе су полазне положаје за напад иза пешадије.

На немачкој страни, забележено је у документима, ниједан положај није био изграђен по начелима позиционог рата. Није било непрекидних ровова, међусобно повезаних и дубоким жичаним препрекама. Ту и тамо понеки продубљени ров, појединачни заклони и осматрачнице, ретко постављене жичане препреке, неки зид у селима уређен за одбрану. То је било све.

Око поноћи 17/18. јула 1918. околину Рецвервалда захватила је јака олуја са провалом облака. У свануће земља се пушила од испарења и ниска магла прекрила је околину. У 5.35 h француска артиљерија отворила је ватру, а маса тенкова, праћена пешадијом, кренула је у напад 10 минута раније против изненађених немачких трупа. Немачка пешадија бранила се оружјем, које није било ефикасно против тенкова. Почели су појединачни противнапади слабијих немачких снага, понегде и батаљона, али без успеха. Положаји пешадије око Ене смрвљени су око 7.30 h на ширини фронта око 15 километара. Немачка артиљерија покушава-

ла је у магли да помогне првој линији запречном ватром. Када је магла почела да се диже, немачке батерије браниле су се од француских тенкова, који су продирали са свих страна ка њима, све док нису биле окружене и освојене. Када је видљивост постала добра, француски пилоти могли су да јаве Команди 10. армије да је напад могао да се продужи до места Миси о Боа, Шодена, до Вијерзија и Вилер Елона.

Око 10.00 h немачки фронт, 2 km јужно од реке Ена па до Лонгпона, протезао се на ширини око 15 km, по дубини 9 km (10. армија) и 6 km (6. армија). Једини положај са кога се Немци нису повукли био је испред 11. француске дивизије, која није имала тенкове. Организовани појас одбране Немаца практички је престао да постоји, што је обавештавала и француска авијација. Немачка катастрофа изгледала је неизбежна. Међутим, француске снаге застале су да би пришла артиљерија, јер по тадашњој доктрини напад се није изводио без ватрене подршке артиљерије. А како су тенкови одмицали све више, артиљерија није имала повољне домете да ватреним валом испред тенкова помаже њихово напредовање, због чега су тенкови застали да би се приближила артиљерија за подршку продужетка напада тенкова.

То је послужило немачкој страни да дивизије из резерве поседну други положај по дубини. Али, око подне главнина француских снага је застала. Команда француске армије ставила је на располагање три тенковска батаљона „рено ФТ-17“ из резерве, два батаљона 20. корпусу, а један батаљон 30. корпусу. Но, само је један батаљон придодат 20. корпусу учествовао у борби око 19.00 h код Вокастила. Француска армијска резерва је закаснила јер су путеви кроз шуму били закрчени. Коњица је пристигла тек око 16.00 часова. Пешадија на камионима није уопште стигла. До поноћи су извођене поједине мање борбене акције

Тенк „рено ФТ-17“ у борбама 1918. године

нападача, нарочито на јужном крилу 10. армије, али то више није била компактна битка. У извештајима немачких команданата могло се прочитати како густо француски редови пешадије праћени са по пет тенкова потискују немачке трупе. У току 18. јула немачка артиљерија уништила је 62 тенка из састава 10. армије, а 40 тенкова је због кварова испало из строја. У 6. армији 42. група тенкова „сен шамон“ није учествовала у борби, јер није могла да прати пешадију, док су тенкови „рено ФТ-17“ дејствовали успешно.

Прикупљени делови тенковских јединица 10. армије, на дан 19. јула, пробали су у немачку одбрану дубине 2 km, а 6. армије 2,5–3 километра. Тенкови су се због исцрпљености посада и хабања возила повлачили са достигнутог положаја иза фронта (од 23. јула до 1. августа). Тога дана 10. армија изгубила је 50 тенкова, од 105 уведених у борбу; 20. јула било је 17 изгубљених тенкова од 32 ангажована, а 21. јула 36 тенкова избачених из строја, од 100 ангажованих. Губици посада били су између 22% и 27% људи. Многбројни тенковски парк омогућио је француским армијама да не ризикују све расположиве ефективне у једној операцији, одвајајући део тенкова и на друге секторе фронта – 4, 5. и 6. група тенкова „рено ФТ-17“ и две групе средњих тенкова биле су потчињене 9. армији, јужно од Марне, како би извеле локалне нападе, ради очувања позиције на том простору.

Битка код Соасона завршена је 18. јула 1918. године. Она је показала да се са тенковима може брзо пробити тактичка дубина одбране непријатеља, али и да је за увођење моторизоване оперативне резерве требало правремено да се рашчисте и уреде прилазни путеви. Да су тенкови и пешадија наступали слободније, да нису били ешелонирани дубоко (одакле су се тешко могли увести у борбу за кратко време), да њихов напад није ограничен спорим наступањем

пешадије, да је резерва била ближе распоређена линији развоја, да су лаки тенкови употребљени за проширење тактичког у оперативни успех, и на крају да није без неопходне потребе обустављен напад, Немци не би успели да стабилизују положаје, који су за одбрану уређени на брзину.

Немачке трупе – ударне дивизије имале су пресудан допринос у борби против француских тенкова, како не би дошло до пропасти немачке армије. Али то је само одгодило агонију рата на Западном фронту.

Од 18. јула до примирја француски тенкови директно су учествовали у борбама око 45 дана рата. Од тога долази укупно 3.140 тенк/дана рата на „рено ФТ-17“, 473 тенк/дана рата на тенкове „шнајдер“, 375 тенк/дана рата на тенкове „сен шамон“. Укупни губици посада су око 18% људства. Раширена производња тенкова „рено ФТ-17“ у неколико фабрика дозвољавала је Французима бржу замену мањих тенковских јединица, које су изгубиле борбену способност, због тога што код француских тенковских снага није долазило до растакања јединица као у британском Тенковском корпусу. Француским тенкистима пружала се прилика да подрже и британску пешадију. Тако су 23. јула два вода 6. тенковског батаљона тенкова „рено ФТ-17“ садејствовали са 15. британском пешадијском дивизијом између Епееа и Марфоа.

Од укупно 452 ангажована тенка, Французи су у бици код Соасона изгубили 236 (само од артиљеријске ватре 112). Губици посада износили су од 22% до 26%. На немачкој страни губици у људству били су ненадокнадиви. Нека послуже за пример две немачке дивизије: 47. резервна дивизија сведена је на 11 официра и 220 војника, а 115. дивизија имала је само 56 официра и 1.216 војника. Немачке противтенковске (ПТ) пушке 13 mm показале су се неадекватним ПТ оружјем, осим у ретким случајевима – дејства са блиског одстојања и на слабије стране тенкова, посебно на отворе за осматрање. Осим тога, ПТ пушка је тешка 16 kg, трзање при опаљењу пет пута је јаче од обичне пушке, стога ни руковање њом није било лако. Противтенковски топови били су у развоју и није их било довољно. Све то задавало је велике муке немачкој пешадији у борби против француских тенкова.

Кратак закључак о тенковској бици код Соасона могао би да се сведе на једноставну констатацију – по тактичким поступцима и методу извођења, слична је бици код Камбреа. Али, постоје и разлике. Пред почетак напада није претходила темељита артиљеријска припрема, као што је примењивана раније. Распоред тенкова у 10. француској армији био је са јасно израженим тежиштем груписања тенкова код корпуса на правцу главног удара армије, а мањи број тенкова додељен је дивизијама лево и десно од главнине снага. Тенковске формације нису имале потребна гусенична возила за транспорт артиљерије, изузев што су Британци за ту намену конвертовали моделе првих серија тенкова. Тенкови су испољили потребну брзину и ефикасност дејства у пробоју првога појаса немачке одбране, али је изостало проширење успеха и пробоја на оперативној дубини. Знатан утицај на смањење темпа наступања тенкова и застоји у нападу узроковани су и великим губицима насталим услед дејства артиљерије противника.

Губици у тенковској бици код Соасона, у лето 1918. године, били су високи. Свакога борбеног дана они су износили, у просеку, половину употребљених тенкова и четвртину посада. У радионицама је свакодневно оправљано по неколико онеспособљених тенкова за борбу, који су потом враћани у строј. Занимљиво је видети губитке главнине тенкова у 10. француској армији: 18. јула, од 223 тенка која су ушла у борбу, 102 испала су из строја, од тога је артиљерија уништила 62 тенка, а изгубљено је 25% посада. Овај случај је

ТЕНКОВИ ШНАЈДЕР И СЕН ШАМОН

„Шнајдер ЦА1” је тежак 13,6 т, дужине 6,32 м, ширине 2,05 м, висине 2,3 м. Посада броји шест људи. Има топ 75 мм и 2×8 мм митраљеза, борбени комплет 90×75 милиметара, 4.000×78 мм, оклоп 5–11,5 мм, брзину до 8 km/h, аутономију до 80 километара и недовољну проходност: ров 1,8 м, зид 0,4 м, газ 0,8 метара.

„Сен Шамон” је масе 23 или 24 т (верзије), дужине 8,7 м с топом, 7,9 м без топа, ширине 2,7 м, висине 2,4 метра. Посада броји осам људи, има пољски топ 75 мм с 108 граната и четири митраљеза 8 мм са 7.488 метака, брзину 8 km/h, аутономију 60 km, савлађује зид 0,4 м, ров 1,8–2,4 м, газ 0,8 м, оклоп 5–11,5 милиметра.

Тенкови „шнајдер” и „сен шамон” били су боље оклопљени од тешких тенкова „марк-4”, али су слабо савлађивали разривено земљиште и препреке, а у техничком погледу нису били поуздани, посебно „сен шамон”. Придати тенкови 3, 10, 11, и 12. тенковског батаљона били су посебно истрошени, учествујући у противнападу против немачке 18. армије. Олакшавајућа околност била је што су могли да се транспортују на тешким камионима и да тако приштеде сопствене ресурсе.

ЛАКИ РЕНО ФТ-17

Лаки тенк „рено ФТ-17” први је тенк са обртном куполом основног наоружања, са мотором позади, а посадом одвојеном од мотора, напред. Масе је 6,2–6,5 т, али је боље оклопљен од тешких тенкова (8–22 мм). Има само два члана посаде – возач и вођа тенка (уједно нишанија и пунилац топа). Наоружан је топом 37 мм Пито – топовски тенк (Char canone) са 237 граната, или једним митраљезом 7,92 мм „хочкис” – митраљески тенк (Char mitrailleur) са 4.800 метака. Мотор од 39 КС покреће тенк брзином 6,5–7 km/h, аутономија је 60 километара. Позади има монтажно-демонтажни метални наставак („реп”), којим се помаже при савлађивању успона до 45 степени и вертикалних препрека 0,6 м и рова 1,35–1,8 метара. На маршу би подигнути „реп” служио за ношење бачве или канти за бензин, евентуално превозење два-три пешака. Током 1917. године произведена су 84 тенка, а до краја рата 2.697 комада, у односу 2 : 1 у корист топовских. Лицензно је израђиван у неколико земаља, међу којима у САД и Русији. У САД је још за време рата почео да се производи под називом Six Ton Tank Model 1917. године, али није ангажован на Западном фронту.

занимљив када се пореде губици ангажованих тенкова и губици посада. Од 223 тенка, 55 су били „рено ФТ-17”, а 168 средњи тенкови „шнајдер” и „сен шамон”. „Ренои” су изгубили 28 људи или 25% од 110 чланова посада, а средњи тенкови 336 људи од 1.344 чланова посада или 25%. Дакле, очигледна је разлика у броју људи, иако су проценти исти. Следећег дана, 19. јула, од 105 тенкова у борби, 50 је уништила артиљерија, а изгубљено је 22% посада; 20. јула ангажована су 32 тенка, а избачено је из борбе 17 тенкова и 26% посада; 21. јула ангажовано је 10 тенкова, али је из строја испало 36 (од тога 26 због техничких кварова); 22. јула тенкови су повучени на оправке и поново ангажовани 23. јула. Тога дана у борбу су ушла 82 тенка, а 48 је избачено из строја.

Битка код Амијена

Три недеље после битке код Соасона уследила је нова офанзива источно од Амијена. Битка код Амијена (Amienne), позната и као битка у Пикардији (Battle of Picardie), а касније названа „Сто дана офанзиве” („Hundred Days Offensive” или „Офанзива Сен Жур”), одвијала се од 8. августа до 11. новембра 1918. на североистоку Француске. Она представља више узастопних операција у којима је показана савезничка одлучност да непрекидним нападима поразе немачке снаге и доведу рат до краја. У општој офанзиви изведене су битке: Сен Жур, друга битка на Соми, битка за линију немачке одбране „Хиндербург” и битка за Камбре.

Главну битку у почетку те крупне савезничке операције представљала је битка код Амијена (важна раскрсница путева који воде ка Паризу), која се одвијала 8–12. августа, а у којој су тенковске јединице биле главна снага за продоре у дубину немачког распореда и наношење поражавајућих губитака. За ту битку савезници су ангажовали три француске армије (1, 3. и 10), две британске армије (1. и 4), Канадски корпус и Америчке експедиционе снаге (AEF). Да би припремили повољније тактичке услове за тенкове, Британци су 4. јула 1918, уз подршку око 60 тенкова, заузели Амел (Hamel) и заробили око 1.500 немачких војника. Французи су, уз подршку својих тенкова, 23. јула 1918. овладали немачким мостобраном код Мореја, на левој обали реке Авре. До почетка велике офанзиве Енглези су обновили свој Тенковски корпус и почели попуњавање јединица новим тенковима „марк-5*” и новим средњим тенком „марк А випет”(Whippet). После припремних бојева наступио је час за почетак великог удара на широком фронту.

На тежишту напада, југоисточно од Амијена, прикупљени су Канадски и Аустралијски корпус Британских експедиционих снага са по четири пешадијске дивизије. Десно од њих требало је да их подржава 31. француски корпус са пет пешадијских дивизија, а лево 3. британски корпус са три пешадијске дивизије. У резерви се налазио британски коњички корпус са три коњичке дивизије.

Савезници су у нападу располагали са 672 оклопна возила: 552 тенка, 98 транспортних тенкова за снабдевање и 22 тенка (транспортера) за транспорт тешких артиљеријских оруђа. Напад је подржавало око 3.000 топова (800 британских и 1.104 француских). На немачкој страни налазило се 14 пешадијских дивизија у првом ешелону и шест дивизија у резерви.

Тенк за транспорт шолова

Битка је отпочела 8. августа, по густој магли, када су готово истовремено са почетком артиљеријске ватре пешадија и тенкови кренули у напад. Првога дана пробијени су положаји одбране Немаца на првом појасу. Савезничке снаге напредовале су око 11 километара. Битка код Амијена представљала је једну од најуспелијих битка на Западном фронту. Британска 4. армија била је предводник у операцији. Првог дана битке Немци су изгубили око 26.000 људи и 400 топова, а савезници око 100 тенкова. До краја операције код Амијена Немци су изгубили око 75.000 људи, од тога се око 50.000 предало и било заробљено. Тај судбоносни дан битке код Амијена – 8. август 1918 – немачки генерал Е. Лудендорф, заменик начелника ГШ, оценио је као „црни дан за немачку армију“.

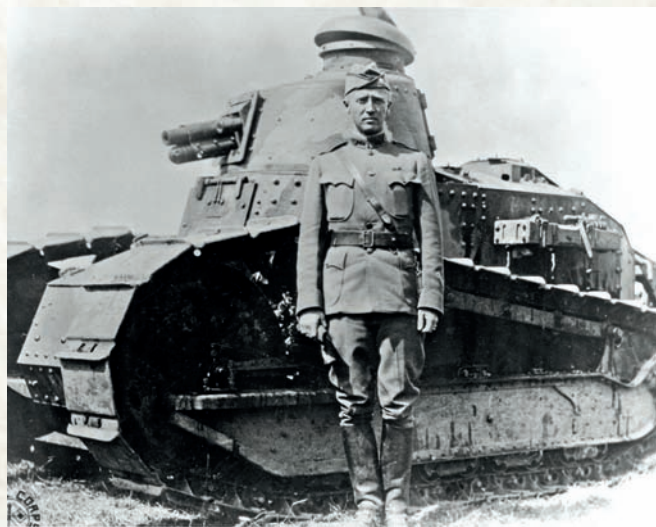
У ноћи 8/9. августа Немци су, уз помоћ доведених резерви из дубине, на брзину успоставили нову линију одбране. С друге стране савезничке тенковске јединице, исцрпљене дуготрајним маршевима, боравком у тенковима и борбом, повучене су 11. августа ради одмора, попуне и поправке оштећених возила.

С том битком савезници су принудили немачке снаге да се повуку на тзв. Хиндербугову линију. Амијен је постао једна од првих главних битака са симболичним истицањем „тенковског рата“ (ангажовано око 670 тенкова и око 30 оклопних аутомобила – ОА – из придодатог 17. батаљона ОА у току битке). Уједно, наговестила је скори крај рововског рата на Западном фронту.

Битка је показала да резерве састављене од тенкова и коњице, или тенкова и пешадије, нису подесне за проширење тактичког у оперативни успех. Резултат би био повољнији да су тенкови имали пратећу пешадију на гусеничним ОТ, исте проходности као и њихова. Али оклопни транспортери ће доћи до изражаја тек пред почетак Другог светског рат (у Шпанском грађанском рату и нападу Италије на Етиопију). Битка код Амијена убрзала је захтеве команданата да се интензивира развој лакших и покретљивијих тенкова, те повећа њихова брзина кретања и аутономија. Битка код Амијена прва је од неколико битака које ће усле-

дити до 11. новембра 1918, а у којој је дефинитивно наговештен крај немачког отпора и амбиција да преокрену фронт у супротном правцу.

Амерички 326. и 327. тенковски батаљон, обједињени у 304. тенковску бригаду АЕФ под командом мајора Џ. Патона, учествовали су у бици за Сен Миела (St. Mihiel) у операцији Меза-Арагон (Meuse-Argonne), 26. септембра 1917, у саставу америчког 5. корпуса. Америчка 304. бригада имала је и три батаљона лаких тенкова „рено ФТ-17“ (141 тенк), а придат јој је још један батаљон. Када је Патон рањен, команду је преузео мајор Брет, а Патон је постављен да руководи тенковским курсевима за обуку америчких тенкиста у Француској.

Пошћуковник Џорџ Пајсон крај тенка „рено ФТ-17“, 1918. године

Амерички 301. тенковски батаљон (тенкови „марк-5“) учествовао је у борбама за канал Сен Катен (St. Quentin), а после је ушао у састав британске 4. тенковске бригаде за подршку Аустралијског корпуса, у поновљеној бици на Соми. Батаљон је претрпео веће губитке од артиљерије, а део је изгубио оријентацију и наилазио на енглеска минска поља. Од 34 ангажована тенка, само је 10 било способно за борбу. Батаљон је 8. октобра доспео до села Бранкур (Brancourt), извучен је из борбе код места Сел (Selle) 18. октобра и пребачен да садејствује у ноћном нападу 22/23. октобра на каналу Самбр (Sambre).

Средњи тенкови „випет МкА“ (произведено око 200 возила) активно су учествовали у завршним операцијама на Западном фронту, посебно у бици код Амијена августа 1918. године, када је активирано 96 тенкова, који су својим офанзивним дејством, први пут у тенковској историји, извршавали нападе који би могли да личе на оперативну улогу тенкова у операцији. Одмакнувши од своје пешадије и пратеће коњице, извршили су успешан продор у немачку позадину. Као резултат усаглашеног садејства родова војске, Енглези-

ма је пошло за руком да до мрака продру у дубину немачких утврђених положаја око 11 километара.

О томе колико је тенк „марк А випет“ могао да буде опасно оруђе за браниоце може се размотрити пример једнога тенка са довољно комичним надимком „музикални сандук“ (због буке његова два мотора и тадашње велике брзине за тенкове – 12 km/h). Одмакнувши од своје залегле пешадије и застале коњице, услед артиљеријске ватре непријатеља, један тенк је извршио дрски упад у немачку позадину. Успео је да изненади и уништи једну артиљеријску батерију, разбије колону аутомобила са транспортом борбених потреба и ликвидира око 200 војника непријатеља. Међутим, два тенка су Немци дочекали у заседи и запалили им спољашне канте бензина, па су тенкови изгорели (било је наређено да се допунско гориво унесе у задњи део тенка, а не споља изложено на бокове). Није остварено садејство коњице и тенкова јер је коњица морала да сјаше и бори се пешке, а имала је проблема и са очувањем коња у заклонима, због чега је изостало њихово убацивање у слободан простор непријатеља. У дотадашњој пракси, када би тенкови требало да се развију испред коњице, њих би коњица у галопу престизала. Али када би наишла на густу митраљеску ватру непријатеља била је немоћна и уступала је место тенковима, који нису били осетљиви на митраљеску ватру. Због тога су и код Амијена тенкови „випет“ кренули самостално у пробој, а помагали су пешадији где је то било погодно.

Међутим, ни у овој бици није било могуће остварити пробој у оперативни простор без подршке моторизоване пешадије на оклопним транспортерима и камионима, без покретних возила везе и снабдевања, без поузданог садејства са коњицом. За то, једноставно, није било довољно материјалних услова – они су тада били у почетном развоју.

Британска организација тенковских јединица

Са првом испоруком 50 тенкова „марк-1“ Енглези су формирали мање јединице: водове од по 4–5 тенкова, тенковске чете са 3–4 вода и тенковске батаљоне од по три тенковске чете (по пристизању наредне испоруке тенкова). Посаде за тенкове су осниване од војника аутомобилских, артиљеријских и митраљеских јединица. Касније су примали војнике из коњице, авијације, чак из морнарице. При формирању Тешког одељења митраљеза (назив за групацију тенкова у формирању) број тенкиста био је око 9.000, да би на крају 1918. године било око 20.000 људи (урачунате су и резервне посаде, а и механичари бригадних и корпусне радионице). Када је та група преименована у Тенковски корпус, за корпусну заставу усвојена је тробојка: браон-црвена-зелена (симбол борбеног амбијента тенкова: блато-крв-зелена поља). То је

предложио начелник штаба корпуса мајор Фулер, каснији теоретичар маневарског рата механизованих јединица.

Марта 1916. године Британци формирају нову тенковску јединицу организовану од шест тенковских чета, под називом Тешко одељење митраљеског корпуса (Heavy Section of the – MGC). У новембру 1916. имају девет чета, које прерастају у тенковске батаљоне (означене словима од А до О).

Тешко одељење се у јануару 1917. издвојило и добило службени назив Тенковски корпус (Tank Corps). Предвиђено је да се формира 15 чета по 10 тенкова, али је на захтев Главне команде формирано шест тенковских чета са по 25 тенкова – четири вода по три секције (свака са једним „мушким“ и једним „женским“ тенком „марк-1“), плус један резервни тенк. Нова формација батаљона била је преуређена. После битке на Соми, септембра 1916. године, командант БЕФ захтевао је да се произведе 1.000 тенкова. Тенковске чете су преформиране у четири тенковска батаљона, а батаљони су прерасли у три тенковске бригаде. Број тенкова у батаљонима смањен је са првобитна 72 на 48 (36 борбених и 12 школских). Тенковске чете имале су по четири вода, са по три тенка и једним резервним. Бригаде су биле административне јединице, због чега се њихов састав мењао. Формације батаљона и чета су биле стабилније. Али у борби су и те јединице уситњаване, придавањем чета или водова пешадијским дивизијама и бригадама.

Тенковски корпус је поред три бригаде имао и следеће јединице: јединицу тешких транспортера (гусеничара на шасији тенка „марк-1“, 12 комада), јединицу за расецање жичаних препрека и прелазак ровова (32 возила), јединицу за радио-везе (девет возила), резерву тенкова (9–12 возила) и тенкове за снабдевање (шест возила).

После битке код Араса предложено је формирање 18 батаљона. Назив Тенковски корпус више није скриван, а признат је и назив новог рода оружја. У првој години постојања Тенковског корпуса батаљони су имали словне ознаке: Е, С, Г, Н, I, у 1918. години: J, K, L, M, N, O, P, Q, R. Године 1918/1919. било је предвиђено да се формира 13 британских, три канадска и један новозеландски тенковски батаљон, али је до примирја 18. новембра 1918. формирано само осам британских и један канадски батаљон.

Ошћећен „марк-1“ постојао је немачки плен

1. септембар 2016.

Последња формација батаљона била је измењена по типовима тенкова. Тенковски батаљони са „марк-5“ имали су по 42 тенка: три тенковске чете са по 12 тенкова, четири тенковска вода са по три тенка и шест школских тенкова. Тенковски батаљони са „марк-5*“ имали су 36 тенкова, три тенковске чете са по три вода, а сваки по четири тенка. Тенковски батаљони са тенковима „МкА випет“ имали су по 48 тенкова, по три тенковске чете са по четири вода, сваки са по четири тенка. У батаљонима и бригадама су формиране радионице за техничко одржавање и ремонт, а на нивоу корпуса главна радионица. Током 1918. године, стицањем искустава са великим утрошком муниције и горива, започело је формирање чета за снабдевање – свака са четири вода по шест тенкова за снабдевање (Supply tank).

Крајем рата формирају се тенковске бригаде и пукови од по три тенковска батаљона. Осим транспортних тенкова

и коњичким дивизијама (по један тенковски батаљон), а пешадијским дивизијама по 1–2 тенковске чете, ређе тенковски батаљон. Пешадијским батаљонима су, изузетно, придавани тенковски водови.

Тенкови су нумерисани фабричким бројевима, прво троцифреним, затим четвороцифреним, па петоцифреним. Додаване су и словне ознаке батаљона (на пример L, N, O и бројна – римска ознака батаљона, на пример X, XX итд.). Основна боја била је сиво-челична, али су се појавиле и тзв. солон маскирне боје (према аутору) у комбинацији: браон-зелена-жута-сива-песак. У пракси се примењивало украшавање разним бојама цвећа, некада и различитим амблемима и сликама, писањем личних имена или појмова, ознака карата (каро, херц, пик, треф), стилизованим и хералдичким крстовима. Са појавом немачких тенкова, ради распознавања сопствених трупа и авијације, напред и са

Тенк Мк-1 са солон камуфлажном бојом 1916. године

(адаптирани „марк-1“) и отворених транспортних тенкова-транспортера, тенковске јединице нису имале у свом саставу других средстава и јединица. Транспортни тенкови – ОТ улазили су у састав тенковске чете (два возила), тенковског батаљона (шест возила), или више тенкова у састав тенковског пука-бригаде.

Током 1917. године тенкови „марк-5*“ били су подешени за чишћење минских поља, помоћу гвозденог ваљка који су гурали испред себе. Постојали су и „марк-5**“, подешени за ношење лансирних мостова за прелазак већих ровова. Мост дужине 7,5 метара положио би се преко ровова. Прво би прелазило тенк носач моста, а затим остали тенкови. Батаљони тешких тенкова имали су по 36 тенкова, а батаљони средњих тенкова „випет“ и лаких „рено ФТ-17“ по 45–48 тенкова.

У припреми борбених дејства тенковске јединице придавале су армијама (по 1–2 тенковска батаљона), корпусима

стране тенка су офарбане триколоре, вертикално обојене бело-црвено-бело.

Организација француских тенковских јединица

Решење о формирању „јуришне артиљерије“, како су првобитно назване тенковске јединице, донето је априла 1916. године. Надлежност испред врховне команде преплитала се између заменика секретара артиљерије и аутомобилске службе, и обратно. У септембру је пуковник Ж. Етјен произведен у чин генерала и постављен за команданта тенковских јединица, непосредно под командом врховног команданта маршала Жофра (Joseph Joffre), а од 1917. године под командом нових команданата који су смењивани до краја рата: генерала Роберта Невила, генерала, касније маршала Филипа Петена и генерала Фердинанда Фоша. Први

официрски кадрови преузети су од аутомобилских, коњичких и артиљеријских јединица. За обуку посада тенкова организовани су курсеви у посебним логорима.

Организација тенковских јединица спроведена је као у артиљерији. По пристизању тенкова из производње формиране су батерије „јуришне артиљерије“ или „артиљерије посебне намене“ (Artillerie special). Батерија је имала осам тенкова. Убрзо су батерије имале само четири тенка, али су оне обједињене у групе (дивизионе) од по четири батерије, тј. 16 тенкова. Групе су добиле словне и бројне ознаке јуришне артиљерије – AS1 (Artillerie Assaut-1) итд.

Прве групе тенкова осниване су од децембра 1916. до априла 1917. године, до када је формирано 15 група „шнајдера“ (AS1 до AS15) и три групе „сен шамона“ (AS331 до AS 333), а до августа је формирано 17 + 6 група. Неколико група су преформирани у батаљоне (или пуковске групе). Батаљони су били управно-административни органи, јер су тенкови у борби ангажовани по батеријама. До краја фебруара 1918. формирано су батаљони средњих тенкова: четири батаљона „шнајдер“ са по четири групе у сваком (по 64 борбена и један радио-тенк), и четири батаљона „сен шамона“ са по три групе тенкова у сваком батаљону (46 или 42 борбена тенка и један радио-тенк). У строју се налазило 245 тенкова „шнајдер“ и 222 тенка „сен шамон“. Формација је промењена октобра 1917. године.

Батаљони „шнајдер“ имали су по 36 тенкова, са три групе по 12 тенкова и по четири батерије у групи, са по три тенка. Батаљони „сен шамон“ имали су по 28 тенкова, у две групе по 14 тенкова, са по три батерије по 3–4 тенка. Када су формирано тенковски пукови, били су мешо-

витог састава: један батаљон „шнајдера“, три батаљона „рено ФТ-17“. У првом батаљону су 64 тенка, са четири групе (дивизиона) по 16 тенкова, у четири вода по четири тенка, плус командиров тенк „рено ФТ-17 ТСФ“ (Télégraphie sans fil – тенк са бежичном везом – радио-уређајем). Тенковски батаљон лаких тенкова „рено ФТ-17“ имао је 75 тенкова, у три тенковске чете, са по три тенковска вода, по пет тенкова у воду. У чети је и један „рено ТСФ“. Позадински ешелон имао је 10 резервних тенкова, а у пуку јединица транспортних камиона (25 возила). Тенковским батаљонима придавана су одељења за снабдевање и ремонт. Велики проблеми представљала су им настојања компанија да производе комплетне тенкове, а не резервне делове, јер им је то доносило веће приходе. Тешкоће су имали и због честих измена и модификација, које ни су пратили комплети резервних делова.

Од новембра 1917. до јануара 1918. организоване су групе армија са својим командама, тако да је установљена Дирекција тенковске службе, када су тенкови признати као род оружја, али не и као род војске. Са појавом тенкова „рено ФТ-17“ прешло се на пешадијску формацију – водчета-батаљон. Тенковски вод је имао пет тенкова: три топовска тенка (командира вода и командира полувода) и два митраљеска, а чете по 16 тенкова (три вода + тенк командира чете). Новембра 1917. планирано је формирање 30 тенковских батаљона лаких тенкова „рено ФТ-17“, сваки по 72 борбена лака тенка и три тенка ТSF, што је и остварено до новембра 1918. године, када је било 26 тенковских батаљона, а четири батаљона су распоређена у школске јединице за обуку посада.

Американци оглазе на положаје с џенком „рено ФТ-17“, 26. септембра 1918. године

Крајем рата утврђена је норма за ојачавање пешадијских дивизија у нападу – по један батаљон лаких тенкова „рено FT-17“. По степену губитака средњих тенкова „шнајдер“ и „сен шамон“, њихове посаде су прекомандоване у батаљоне лаких тенкова „рено“ или су формирано батаљони који су чекали испоруку тенкова „рено“, а треће тенковске батаљоне „шнајдера“ преоружавали су тешким енглеским тенковима „марк-5*“. Формирана је посебна радионица са резервним комплетима за капитални ремонт тенкова „рено“.

Министарство одбране утврдило је априла 1918. пројекат организације девет тенковских пукова мешовитог састава (батаљон средњих тенкова и неколико батаљона лаких тенкова). Први је формиран 501. тенковски пук 12. маја, а последњи, 509. пук, почетком новембра 1918. године. Са формирањем група армија, 1918. године оснивају се тенковске бригаде променљивог састава (2–3 пука) и двостепени ремонтни парк. Француске тенковске јединице задржале су ознаке, амблеме, шлемове и називе по артиљеријској традицији. Шлемови „адријан“ замењени су кожним капама и береткама, али су возачи добијали и посебне заштитне нагавке, слично енглеским маскама.

Америчка организација тенковских јединица

Септембра 1917. Америка је одлучила да формира сопствени тенковски корпус, наоружан са два типа тенкова: лаких М1917 од шест тона, на основу француског „рено FT-17“, али знатно измењеног облика и конструкције, и тешки енглески „марк-8“ (био је у фази развоја – дрвена макета), слично француској идеји организације.

„Марк-8“ је био производ сарадње америчко-енглеских компанија. До краја рата израђено је 100 возила и формиране су јединице, али нису учествовале у рату. Имао је два назива: International – међународни и Liberty – слобода. Маса тенка била је 42–44 т, имао је 12 чланова посаде, топове 2×57 mm и 5×7,62 mm митраљеза, брзину око 8,5 km/h, аутономију 90–150 km, а савлађивао је ров ширине 4,5 метра. Међутим, обустављен је уговор за 600 тенкова. Основу америчког програма требало је да представља „марк-8“. План је био замашан, мегаломански – да се у САД произведе 4.000 „рено“, 145 комплета уређаја и делова за тенкове „марк-8“ и исто толико готових тенкова тог типа. Изнад свега, предвиђено је да се изради још 15.000 малих тенкова – „мали форд“, односно „форд“ од три тоне.

Немачка организација борбених група

Немци су својих 20 тенкова А7V и заплењене енглеске „марк-4“ и „марк-5“ (око 30 комада) организовали у борбене групе (Sturmpanzerkraftwagen Abteilung), односно тенковске водове (Panzerzug) по пет тенкова. Од 45 тенкова формиране су две борбене групе. У противнападу код Камбреа (новембар/децембар 1917) запленили су око 100

тенкова „марк-4“ и „марк-5“, већином неисправних и оштећених, али су успели да оспособе око педесет. У 1918. години формирају девет јуришних одељења; 1, 2. и 3. одељење попуњено тенковима А7V, а пет тенкова задржано је у резерви. Борбена одељења од 11. до 16. одељења попуњена су енглеским тенковима из ратног плена (претежно „марк-4“). Имали су и неколико заплењених средњих тенкова „випет марк А“, али их нису ангажовали у борбама. Развијали су неколико типова тенкова, лаких, средњих и један „колосални“ од 150 тона, али до краја рата нису завршили развојну фазу. Команда тенковских јединица била под управом Пољског аутомобилског штаба при Генералштабу. У свакој групи основан је и технички ешелон са возилима за снабдевање, резервним деловима, радионицом и возилима за извлачење.

Искуства из борбене употребе

Тенкови су практично настали на захтев војске да се направи борбено средство отпорно на дејство противничке ватре митраљеза, које ће отворати пролазе у жичаним препрекама испред положаја одбране и моћи да прелази преко широких ровова, иза којих би пешадија брже наступала, док је бранилац у рововским заклонима, и да непосредним дејством елиминише што већи број непријатељске пешадије. Дакле, требало је средство које ће променити доктрину рововске битке и статичке дуготрајне борбе уз велику подршку артиљерије, али немоћне да дејствује непосредно испред предњег краја одбране да не би угрожавала сопствену живу силу.

У првој употреби на Соми тенкови су развијани по малим групама и водовима, придавани пешадији, која није била вична садејству са тим новим борбеним возилима. Тенковима су додељиване мање групе пешадијца, као пратња и заштита од дејства непријатеља са блиског одстојања, ако их тенкови нису открили.

Током битке за Камбре 1917. године Тенковски корпус је усвојио нову тактику. Три тенка нападају у формацији углом напред – средњи тенк „марк-1“ („мушки“) први креће у напад, отвара ватру из топова и митраљеза по браницу, а два „женска“ степеном лево и десно и иза средњег на око 100 метара крећу иза првога тенка.

Ситуација се поново променила у борбама 1917. године, када би у напад кретале тенковске чете са 12–16 тенкова на један ужи одсек напада, а иза сваког тенка кретао се по један вод пешадије. Када би тенкови стигли до ровова браниоца отварали би ватру из свога наоружања, присиљавали браниоцеву пешадију да се спушта у ровове, лаку артиљерију да се извлачи у дубину одбране, а пратећа пешадија пристизала је тенкове и преузимала задатак непосредног дејства по пешадији браниоца.

Масовна примена ватре аутоматског оружја – митраљеза и пушкомитраљеза – све чешће довлачење пољске (лаке) артиљерије на истурене предње положаје браниоца, фронтони утонули у ровове, са густо постављеним редовима бодљикаве жице ради спречавања изненађења, принудили су нападача да пре поласка у напад претходно артиљеријском ватром уклони препреке, што је искључи-

ло изненадни напад, а браниоцу дало могућност предузимања потребних противмера.

Ровови су претворени у утврђене просторе, артиљерија нападача је практично остала без главних циљева, а да би уништила скривена артиљеријска оруђа браниоца морала је да преорава цео тај утврђени простор својом ватром средњих и великих калибара. Стога је и род артиљерије у Првом рату попримио већи значај него у ратовима крајем 19. века. Рат се претворио у рововски и, уместо краткотрајног оружаног сукоба, брзих офанзивних операција, по замислима из почетних операцијских планова, одужио се на више од четири године, а људски губици су расли готово геометријском прогресијом.

Да би се статички рововски рат решио офанзивним дејствима било је природно да се, применом тадашњих техничких механизма и моторних возила, појавила потреба да се таква средства (гусенични трактори) искористе за израду новог оруђа – оклопног борбеног возила, припремљеног за кретање ван путева, наоружаног топовима и митраљезима, способног да се ефикасно супротстави аутоматском наоружању бранилаца, да савлађује природне и вештачке препреке и отвара пролазе сопственој пешадији за пробој у одбрамбене рејоне браниоца.

Појава тенкова, као нове врсте борбених средстава и тенковске борбе у Првом светском рату, за само две године, од септембра 1916. до новембра 1918. године, показујући своју снагу и слабости, допринела је да се суштински промени тактика (тада још не и оператика) нападних и одбрамбених бојева, битака и неких операција. Коњица је своју дотадашњу улогу препустила тенковима.

Стогодишња удаљеност и специфична борбена употреба тенкова из тога доба можда је мање занимљива у 21. веку, али су та искуства допринела будућем усвајању доктрине офанзивних дејстава у 20. веку – у Другом светском и многим регионалним и локалним сукобима у другој половини века, ослањајући се на моторизацију и механизацију јединица КоВ, у којој су тенкови представљали носиоце маневра, ватре и удара у офанзивним операцијама снага КоВ.

Брз развој ваздухопловства, ракетне технике и вођених пројектила, чије су велике могућности показиване у

борби против тенкова, развој ПО средстава, пројектила за дејство из авиона, дрона, хеликоптера и са земље, масовност возећих и преносних лансера ПОР, примена система ГПС и других технолошких изума, нису елиминисали тенкове као носиоце удара и маневра ни у данашње време. Вероватно да ће, поред многих заговорника о њиховој превазиђености као борбеног средства, тенкови, такође унапређени новим технолошким системима, још дуго бити значајан чинилац у модерним ратним доктринама и оружаним сукобима савремених армија.

Тенковски губици

За 1919. годину савезници су планирали извођење крупних офанзивних оперативних и стратегијских операција, за шта су предвиђали да је потребно око 17.000 тенкова и око 10.000 оклопних транспортера са гусеницама. Немци су рачунали на производњу око 1.000 тенкова и око 6.000 митраљеза TUF 13,2 милиметара.

Савезници су на Западном фронту претрпели велике губитке тенкова. Укупно су произвели 6.771, а изгубили 1.748 тенкова (1.000+748). Дејством немачке артиљерије уништено је 1.698 тенкова (970+728), од мина 26 (20+6), од ПТ пушака и ручних бомби 10 (6+4).

У процентима губици су износили 25,8%, од тога британски око 305, француски 19,8%. Од укупно 37.300 чланова посада тенкова (23.100+14.200) борбени губици су 8.242 човека (5.500 + 2.742) или 22% (24% и 19%), од којих је мртвих око 4% (5% и 3%) или 357 људи (275 и 82). Рањених је било 15,5% (17% и 14%) или 1.239 људи (935 и 304), несталих 2% или 166 људи (11% и 55%). Бројке у заградама су проценти британских и француских губитка јасно показују колико су губици људства мали, ако би се упоредили са настрадалим на Западном фронту, када су дивизије за 5–6 дана борбе губиле до 25.000 људи.

То је довољно да се види значај оклопа за заштиту посада тенкова. Истина, није било ефикасних ПТ оруђа, али је ефекат заштите био већи од груди пешака који су јуришали на отвореном бојном пољу. ■

